

PORTUGAL

CAMMINI

DELLA FEDE

—
DROGAMI
WIARY

*Vetrate del Mosteiro dos Jerónimos,
Lisbona*

*Witraże w Klasztorze Hieronimitów,
Lizbona*

PORTUGAL

CAMMINI DELLA FEDE

DROGAMI WIARY

03 CAMMINI DELLA FEDE Drogami Wiary

04 DEVOZIONE E FESTE RELIGIOSE

Tradycje i Święta Religijne

12 L'EREDITÀ EBRAICA

Dziedzictwo Kultury Żydowskiej

24 CAMMINI DI SANTIAGO

Drogi Św. Jakuba z Composteli

35 MAPPA

Mapa

Questa brochure presenta in modo succinto i luoghi di culto e di feste religiose più visitati in Portogallo, elencati dal nord al sud del territorio.

Sono luoghi di fede e spiritualità che si visitano in preghiera e raccoglimento, ma allo stesso tempo sono anche un invito al viaggio, luoghi di cultura che arricchiscono il visitatore qualsiasi sia il proposito della sua visita.

I Santuari religiosi, alcuni anteriori alla nascita del Portogallo, sono numerosi e culminano nella Città della Pace, nel Santuario de Nossa Senhora de Fátima, il luogo della Apparizioni della Vergine Maria ai tre piccoli pastori nel 1917.

I cammini portoghesi verso Santiago de Compostela, percorsi sin dal XII° secolo, fanno parte della rete di cammini che portano a Compostela e che costituiscono uno dei più forti segni di identità della cultura europea medievale.

Mentre l'eredità ebraica, che in Portogallo risale al XIII° secolo, comprende il patrimonio storico e culturale di una comunità che ha lasciato tracce profonde nella storia e ha contribuito per lo sviluppo della nautica, della medicina e dell'economia del Portogallo.

Portugal - Cammini della Fede è anche un invito al viaggio nella storia e nella cultura, in cui il culto del sacro e la devozione s'incrociano in processioni e pellegrinaggi, chiese e santuari, veri e propri musei di talha dourada (legno scolpito dorato), di azulejos e arte sacra, immagini vive della cultura di un popolo.

Niniesza broszura przedstawia w dużym skrócie najczęściej odwiedzane miejsca kultu i ceremonii religijnych leżące w kontynentalnej części Portugalii, od jej północnych granic do południowego wybrzeża.

Miejsca te odwiedzane są głównie przez wiernych, którzy przybywając tu szukają skupienia i modlitwy. Niezależnie jednak od jej intencji czy celu, wizyta w tych miejscach wzbogacić może każdego zwiedzającego dając możliwość poznania lokalnej kultury, wiary i duchowości.

Wśród licznych sanktuariów religijnych Portugalii, niektórych pochodzących sprzed czasów założenia Państwa, najświętniejszym jest Miasto Pokoju, Sanktuarium Matki Boskiej z Fatimy, miejsce gdzie Matka Boska objawiła się trzem pastuszkom w 1917 roku.

Portugalskie szlaki pielgrzymkowe wiodące do Santiago de Compostela, przemierzane od XII wieku stanowią integralną część sieci Drog Św. Jakuba, ważnego symbolu tożsamości kulturowej średniowiecznej Europy.

Z kolei dziedzictwo kultury Żydów Sefardyjskich, której historia sięga XIII w., obejmuje obszar historii i tradycji społeczności, która na przestrzeni lat pozostawiła po sobie głęboki i decydujący wpływ na rozwój sztuki nawigacji, medycyny i ekonomii Portugalii.

Portugalia - Drogi Wiary to również zaproszenie do podróży w głąb historii i kultury, gdzie wiara i kult świętości przejawia się w procesjach i pielgrzymkach, kościołach i sanktuariach, wnętrzach pełnych złocień, azulejos i sztuki sakralnej, żywych ikonach kultury narodowej.

DEVOZIONE E FESTE RELIGIOSE

TRADYCJE I ŚWIĘTA RELIGIJNE

Il Portogallo è orgoglioso del suo patrimonio e delle sue tradizioni religiose, sia che si trovino nelle disadornate cappelle, o nei grandiosi edifici religiosi e nei monasteri storici, oppure nelle chiese contemporanee che si adattano ai tempi e rafforzano la fede degli uomini.

Portugalia jest dumna ze swojego dziedzictwa i tradycji religijnych, których świadectwem są zarówno skromne eremy i kapliczki, jak i imponujące historyczne świątynie i klasztory czy współczesne kościoły, które idą z duchem czasów i umacniają ludzką wiarę.

*Processione al Mare,
Feste della Senhora d'Agonia,
Viana do Castelo*

*Procesja ku Morzu. Święto Matki Boskiej
dobrej Śmierci (Senhora d' Agonia),
Viana do Castelo*

◆ VIANA DO CASTELO

La chiesa da **Senhora d'Agonia** è la meta di uno dei più grandiosi pellegrinaggi che ha il suo momento alto il 20 agosto con la Processione verso il Mare. Dal Santuario di Santa Luzia, in cima al colle, si gode una delle migliori vedute panoramiche del nord del Portogallo.

Procesja ku czci Matki Boskiej Dobrej Śmierci jest jedną z największych uroczystości tego rodzaju w Portugalii. Główny dzień obchodów przypada 20 sierpnia, kiedy odbywa się Procesja ku Morzu. Z sanktuarium Świętej Łucji, położonego na szczycie wzgórza rozciąga się jeden z najwspanialszych widoków na północy Portugalii.

◆ BRAGA

Ancora oggi è chiamata la città degli arcivescovi poiché è stata la 1ª diocesi nel territorio nazionale, creata ancora ai tempi dell'Impero Romano. La **Sé**, la cattedrale eretta prima della nascita del Portogallo, rivaleggiava nel medioevo con la cattedrale di Santiago de Compostela. Nel **Tesouro-Museu** è esposta la croce che Pedro Álvares Cabral portò con sé per la prima messa celebrata in Brasile.

Il **Santuário de Bom Jesus do Monte**, con la monumentale scalinata, è uno dei simboli di Braga, mentre il **Santuário de Nossa Senhora do Sameiro** è uno dei più importanti luoghi per il culto mariano in Portogallo: i pellegrinaggi della 1ª domenica di giugno e dell'ultima domenica di agosto sono sempre molto affollati. Nel maggio del 1982, il Papa Giovanni Paolo II° ha celebrato qui una messa e ha lasciato la **mitra e un cero**.

Nei dintorni di Braga si trova anche la **Igreja de Santa Maria Madalena da Falperra** e altri importanti Santuari: il **Santuário de S. Bento da Porta Aberta**, che trae origine da una cappella del XVII° secolo che manteneva sempre aperte le porte per i viandanti (dopo quello di Fatima, è il santuario portoghese più visitato) e il **Santuário de Nossa Senhora da Abadia**, il più antico santuario mariano della Penisola Iberica, le cui feste hanno luogo l'ultima domenica di maggio e il 15 agosto.

Do dziś nazywana jest miastem arcybiskupów, tutaj bowiem założono, jeszcze w czasach Cesarstwa Rzymskiego, pierwszą diecezję na terytorium dzisiejszej Portugalii. **Katedra**, którą zbudowano przed ustanowieniem państwowości Portugalii rywalizowała o władzę z katedrą w Santiago de Compostela. W jej **Skarbcu-Muzeum** znajduje się krzyż, który Pedro Álvares Cabral zawiózł do Brazylii na pierwszą odprawioną tam mszę św.

Sanktuarium Bom Jesus do Monte oraz jego monumentalne schody stanowią emblemat Bragi. Natomiast **Sanktuarium Matki Boskiej z Sameiro** należy do najważniejszych miejsc kultu maryjnego w Portugalii, do którego w pierwszą niedzielę czerwca i ostatnią sierpnia licznie zmierzają pielgrzymi. W maju 1982 Papież Jan Paweł II odprawił tutaj mszę św. oraz ofiarował **świecę i mitrę**.

W okolicach Bragi znajduje się **kościół św. Marii Magdaleny z Falperra** oraz inne ważne **sanktuaria**: **Św. Benedykta Porta Aberta** (Otwartych Drzwi), z początków XVII w, kiedy znajdowała się tutaj pustelnia, której drzwi zawsze pozostawały otwarte dla pielgrzymów (jest to drugie po Fatimie najczęściej odwiedzane sanktuarium w Portugalii) oraz **sanktuarium Matki Boskiej z Abadia**, najstarszego miejsca kultu maryjnego na Półwyspie Iberyjskim, uroczystości odbywają się tam w ostatnią niedzielę maja oraz 15 sierpnia.

◆ GUIMARAES

Nella città dove è nato il Portogallo, classificata Patrimonio Mondiale dall'UNESCO, si erge sopra un monte il **Santuário de Nossa Senhora da Penha**, meta di un pellegrinaggio che si svolge, sin dal 1894, la 2ª domenica di settembre.

W mieście będącym kolebką Portugalii, wpisanym na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, na szczycie wzgórza wznosi się **sanktuarium Matki Boskiej z Penha**, do której od 1894 wierni pielgrzymują w drugą niedzielę września.

◆ LAMEGO

Il grande pellegrinaggio al **Santuário de Nossa Senhora dos Remédios**, fra la fine di agosto e la prima metà di settembre, coincide con le Feste della Città. Nella Procissão do Triunfo (Processione del Trionfo), la barella che reca l'immagine della Vergine Maria è tirata da una coppia di buoi. Questo è l'unico luogo al mondo in cui l'immagine della Vergine viene trasportata da animali.

Wielka Procesja do **sanktuarium Nossa Senhora dos Remédios** na przełomie sierpnia i września zbiega się z obchodami lokalnych świąt. Podczas Procesji Triumfalnej platformę ciągnie zaprzęg wołów, jest to jedyna miejscowość w katolickim świecie, gdzie wizerunek Matki Boskiej przemieszczany jest za pomocą zwierząt.

◆ PORTO

La città di Porto, che ha dato il nome al rinomato vino liquoroso, possiede un centro storico classificato Patrimonio Mondiale dall'UNESCO. Fra i molti edifici religiosi, si segnalano la **Sé**, la cattedrale, una chiesa fortezza del XII° secolo, la

Igreja de São Francisco, con gli interni rivestiti di talha dourada (legno scolpito dorato), uno degli esempi maggiori del barocco portoghese, e la **Igreja de Nossa Senhora da Lapa**, nella quale si venera il mausoleo contenente il cuore di D. Pedro IV°, re del Portogallo e 1° Imperatore del Brasile.

Starówka Porto, któremu zawdzięcza nazwę cenione wino, wpisana jest na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Wśród licznych świątyń na uwagę zasługuje **katedra** – ufortyfikowany kościół z XII w., **kościół św. Franciszka**, którego bogato zdobione złoconą snyderką wnętrze stanowi jeden z najświetniejszych przykładów baroku portugalskiego, jak również **kościół Matki Boskiej z Lapa**, w którym znajduje się otoczone szczególną czcią mauzoleum z sercem Piotra IV, króla Portugalii i pierwszego cesarza Brazylii.

◆ COIMBRA

A Coimbra, la Sé Velha, la cattedrale in stile romanico del XII° secolo, coesiste con quella gesuitica, la Sé Nova, la nuova cattedrale del XVII° secolo. Nella città degli studenti si segnala il culto per la Rainha Santa (La Regina Santa), iniziato subito dopo la morte di Isabel, nel 1336, grazie ai miracoli che le furono attribuiti. Canonizzata nel 1625, venne sepolta nel **Mosteiro de Santa-Clara-**

a-Velha, e traslatata nel monastero di **Santa-Clara-a-Nova**, dove viene venerata in un'urna d'argento e cristallo. Le feste a lei dedicate si celebrano nel mese di luglio degli anni pari.

Nel convento carmelitano di Santa Teresa si visita il **Memorial da Irmã Lúcia**, la cella dove visse e morì, nel 2005, la pastorella a cui apparve la Vergine Maria a Fatima nel 1917. In questo luogo, nel 1996, fu visitata dal Papa Bento XVI°.

W Coimbrze stara romańska katedra (Sé Velha) z XII w. współistnieje z nową katedrą z wieku XVII. W tym studenckim mieście na uwagę zasługuje kult Świętej Królowej, który rozpoczął się zaraz po śmierci Elżbiety Aragońskiej, królowej Portugalii, kanonizowanej w 1625 roku. Jej prochy, pochowane początkowo w **klasztorze Santa-Clara-a-Velha**, zostały przeniesione do **klasztoru Santa-Clara-a-Nova**, gdzie spoczywają w urnie ze srebra i kryształu. Uroczystości na jej cześć odbywają się w lipcu lat parzystych.

W klasztorze Najświętszej Maryi Panny z Góry Karmel można odwiedzić **upamiętnienie Siostry Łucji** – celę, w której mieszkała i zmarła w 2005 r., znana ze swoich widzeń i prorocत्व, jedna z trojga pastuszków będących świadkami objawień fatimskich w 1917 r. Tutaj w roku 1996 odwiedził ją późniejszy papież Benedykt XVI.

Chiesa di São Francisco, Porto

Kościół św. Franciszka, Porto

*Messa della Processione delle Candele,
Fátima*

*Msza podczas procesji ze Świeceami,
Fátima*

◆ NAZARÉ

In questa spiaggia molto frequentata, la **Igreja de Nossa Senhora** è una chiesa associata alla leggenda del Miracolo di Nazaré, grazie al quale un cavaliere dei templari, nel XII° secolo, non precipitò in mare dal promontorio (il Sítio di Nazaré). La processione ha luogo ogni anno l'8 settembre.

W tym nadmorskim miasteczku słynnym ze swojej malowniczej plaży, na szczycie wysokiego klifu, znajduje się **kościół Najświętszej Marii Panny**, z którym związana jest historia cudu z Nazaré. Jak mówi miejscowa legenda, w XII wieku pewien rycerz z zakonu templariuszy w cudowny sposób uniknął upadku ze skalistego wzgórza do morza. Procesja upamiętniająca to wydarzenie odbywa się co roku ósmego września.

◆ TOMAR

Il **Convento di Cristo** è uno dei più importanti monumenti del Patrimonio Mondiale Portoghese. Meritano particolare menzione la Charola dei templari, la rotonda originaria con il deambulatorio, e la celebre finestra in stile manuelino della sala del Capitolo. A Tomar, si segnalano inoltre due chiese, la Igreja de Sta. Maria do Olival e la Igreja de S. João Batista, che sfoggia un portale in stile manuelino.

Klasztor Zakonu Chrystusowego w Tomar jest jednym z najważniejszych zabytków portugalskich wpisanych na listę Światowego Dziedzictwa Ludzkości. Na szczególną uwagę zasługuje w nim wieloboczna absyda (Charola) z czasów templariuszy oraz bogato zdobione w stylu manuelińskim okno Sali Kapituły. W samym mieście godnymi uwagi są **kościół Matki Boskiej z Olival i Świętego Jana Chrzciela** z portalem w stylu manuelińskim.

◆ BATALHA

Il **Mosteiro de Santa Maria da Vitória o Mosteiro da Batalha** è un altro capolavoro del Patrimonio Mondiale, per l'importanza storica e per la bellezza della pietra cesellata. Il monastero venne dedicato a Santa Maria, alla quale il re D. João I aveva chiesto ausilio per sconfiggere gli spagnoli nella località di Aljubarrota, e per conservare l'indipendenza del Portogallo.

Klasztor Matki Boskiej Zwycięskiej znany też jako **Klasztor z Batalha** to kolejne arcydzieło wśród zabytków z listy UNESCO w Portugalii. Swą rangę zawdzięcza zarówno roli jaką odegrał w historii jak i misternym, wręcz koronkowym zdobieniom w kamieniu. Klasztor

poświęcony został Najświętszej Marii Pannie, w podzięce za zwycięstwo z Kastylią w bitwie pod Aljubarrota gwarantujące niepodległość Portugalii, o które modlił się król Portugalii Jan I.

◆ ALCOBAÇA

Nel 1178 fu eretto il **Mosteiro de Alcobaça**, uno dei maggiori monumenti nazionali, classificato Patrimonio Mondiale dall'UNESCO. All'interno del monastero ci sono le tombe del re D. Pedro I° e di Inês Castro, protagonisti di una bella e tragica storia d'amore; secondo la leggenda Inês venne incoronata regina dopo la sua morte.

Klasztor w Alcobaça, zbudowany w 1178 roku, jest jednym z najszlachetniejszych portugalskich zabytków wpisanych na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Znajdują się w nim groby króla Piotra I i Inês de Castro, bohaterów pięknej i tragicznej historii miłosnej. Według legendy, Inês została koronowana dopiero po swojej śmierci.

◆ FÁTIMA

È il centro indiscusso del turismo religioso in Portogallo e uno dei maggiori santuari dedicati al culto mariano al mondo. Ricorda le apparizioni della Vergine Maria ai tre piccoli pastori, Lúcia, Francisco e Jacinta, nel 1917, che la Chiesa cattolica riconobbe come autentiche nel 1930. Le celebrazioni più importanti hanno luogo il **13 maggio** (Processione delle Candele, la notte del 12) e il 13 ottobre. Fra queste due date, si celebrano il 12° e il 13° giorno del mese.

Il **Santuário de Nossa Senhora de Fátima** si trova a Cova da Iria, luogo della 1ª apparizione. Include la **Basilica** de Nossa Senhora do Rosário, con le tombe dei tre piccoli pastori, il Recinto das Orações, la **Capela das Aparições**, centro nevralgico di tutte le manifestazioni di fede, il Centro Pastoral Paulo VI e le Casas de Retiro. Dal 2007, sul lato opposto alla prima Basilica si erge la nuova **Basilica da Santíssima Trindade**, alla cui decorazione collaborarono numerosi artisti di fama mondiale. Si possono inoltre visitare le piccole cappelle della Via-Sacra e il Calvario, o ripercorrere la storia dei tre piccoli pastori visitando i luoghi di Loca do Anjo, Valinhos, le Case e il Poço dos Pastorinhos.

Fátima jest bezdyskusyjnie centrum turystyki religijnej w Portugalii i jednym z najważniejszych sanktuariów maryjnych na świecie. Upamiętnia objawienia Matki Boskiej trzem pastuszkom, Łucji, Franciszkowi i Hiacyncie w 1917 roku, uznane oficjalnie przez Kościół Katolicki w 1930. Najważniejsze święta mają miejsce **13 maja** (Procesja ze Świeceami w nocy 12 maja) i 13 października. Pomiędzy tymi datami celebrowany jest dodatkowo każdy 12 i 13 dzień miesiąca.

Sanktuarium Matki Boskiej Fatimskiej znajduje się w Cova da Iria, miejscu pierwszego objawienia. W skład obiektu wchodzi **Bazylika** Matki Boskiej Różańcowej z grobami trojga pastuszków, Zakątek Modlitwy, **Kaplica Objawień**, newralgiczne centrum wszystkich przejawów wiary, Centrum Pielgrzymkowe im Pawła VI oraz Domy Rekolekcyjne. Od 2007 roku naprzeciw pierwszej Bazyliki wznosi się **Bazylika Trójcy Przenajświętszej**, w której budowę zaangażowanych było wielu światowej sławy artystów. Można też przejść wzdłuż kaplic Drogi Krzyżowej i Kalwarii lub poznać bliżej historię trojga świadków objawień odwiedzając Loca dos Anjos, Valinhos oraz Domy i Studnię Pastuszków.

♦ SANTARÉM

Racconta la leggenda che nel XIII° secolo un'ostia trafugata cominciò a sanguinare e inondò di luce la casa in cui era stata nascosta. Questa reliquia è da allora venerata in una chiesa, la Igreja de Santo Estevão o **do Santíssimo Milagre**, che si trova nel centro storico della città.

Jak mówi legenda, w XIII wieku skradziona i ukryta w pewnym domu hostia zaczęła krwawić wypełniając całe domostwo światłem. Od tamtego czasu relikwia ta otaczana jest wielką czcią i przechowywana w kościele pod wezwaniem **Najświętszego Cudu** i Świętego Stefana, w zabytkowym centrum miasta.

♦ LISBOA LIZBONA

La **Sé**, la cattedrale dedicata a Santa Maria Maior, è una delle chiese fortezza del XII° secolo, eretta nel luogo dove sorgeva in precedenza una moschea. Possiede un notevole **Tesoro**. Nei pressi, nel quartiere di Alfama, si trova una chiesa dedicata a **Santo Antonio**, nel luogo dove si crede sia nato. Accanto un museo molto visitato, il 13 giugno, ha luogo una processione che è uno dei momenti alti delle feste popolari di Lisbona.

Il **Mosteiro de Jerónimos**, con la Igreja de Santa Maria de Belém, è probabilmente il monumento più famoso della capitale. Il monastero, eretto in ringraziamento per il viaggio di Vasco da Gama in India, è stato classificato dall'UNESCO Patrimonio Mondiale. La **Igreja de São Roque**, nel quartiere di Chiado, è una delle chiese più visitate di Lisbona. Accanto c'è il Museo di Arte Sacra. All'interno del bel Museu Nacional do Azulejo, la **Igreja da Madre de Deus** è una delle più belle chiese barocche portoghesi, con l'interno rivestito di talha dourada (legno scolpito dorato) e di pannelli azulejos.

Sulla riva sinistra del Tago, il **Santuário do Cristo Rei** o do Sagrado Coração de Jesus è associato a queste due devozioni e allo spirito della pace,

infatti venne eretto perché il Portogallo non entrò nella Seconda Guerra Mondiale. Ha accolto la visita del Papa Bento XVI nel maggio del 2010. Dal terrazzo si ammira la statua del Cristo Rei, alta 28 metri, e si coglie una vista panoramica unica in un raggio di 20 Km.

Katedra pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny jest kolejnym przykładem kościoła ufortyfikowanego. Pochodząca z XII w. świątynia wybudowana została na miejscu gdzie wcześniej znajdował się meczet. Można w niej zwiedzić bardzo cenny **Skarbiec**. Obok katedry, w Alfamie, w miejscu urodzenia **Świętego Antoniego**, wznosi się kościół pod jego wezwaniem, a w nim muzeum. 13 czerwca odbywa się procesja ku czci Świętego Antoniego, jeden z najważniejszych momentów świąt ludowych w Lizbonie.

Jednak przypuszczalnie najstojniejszym zabytkiem stolicy jest **klasztor Hieronimitów** (Mosteiro dos Jerónimos), wraz z kościołem Matki Boskiej z Belém. Wybudowany w podziękowaniu za szczęśliwą podróż Vasco da Gama do Indii, został wpisany na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. **Kościół św. Rocha**, znajdujący się w dzielnicy Chiado, należy do najczęściej odwiedzanych świątyń w Lizbonie. Tuż obok niego znajduje się Muzeum Sztuki Sakralnej. **Kościół Madre de Deus** (Matki Boskiej) będący częścią cenionego Narodowego Muzeum Azulejos jest jednym z piękniejszych zabytków baroku portugalskiego, zdobiony połączoną snycerką oraz błękitne i białe płytki azulejo.

Leżące na przeciwległym brzegu rzeki Tag **sanktuarium Chrystusa Króla** lub Najświętszego Serca Pana Jezusa, poświęcone jest obu tym kultom i duchowi pokoju, wzniesione bowiem zostało jako dziękczynienie za to, że Portugalia nie brała udziału w II Wojnie Światowej. Sanktuarium zostało nawiedzone przez papieża Benedykta XVI w maju 2010. Z tarasu można podziwiać 28 metrowej wysokości figurę Chrystusa Króla oraz panoramę Lizbony o promieniu 20 km.

♦ CABO ESPICHEL

A sud della capitale, il **Santuário de Nossa Senhora do Cabo Espichel**, del 1701, è composto dalla chiesa e da edifici monastici per i pellegrini. Nella Ermida da Memória, una cappella del XV° secolo, i pannelli di azulejos del Settecento descrivono l'origine del culto medievale: i pellegrini portavano torce o ceri sino al Santuario, motivo per cui questa manifestazione di grande religiosità ha il nome di **Círio da Senhora do Cabo ou Círio Saloio**.

Na południe od Lizbony znajduje się **sanktuarium Matki Boskiej z Cabo Espichel** zwane też sanktuarium Marii Panny z Pedra Mua, z 1701 roku. Składa się ono z kościoła oraz mniszych cel przeznaczonych dla pielgrzymów. Erem Pamięci z

XV w. zdobią osiemnastowieczne płytki azulejo na których przedstawiono historię powstania kultu w średniowieczu: pielgrzymi ofiarowywali w sanktuarium świece lub pochodnie – stąd ten akt wielkiej religijności nosi nazwę **Świecy Matki Boskiej z Cabo** lub Świecy Saloio (od nazwy określającej okolice Lizbony).

♦ VILA VIÇOSA

Il **Santuário de Nossa Senhora da Conceição** o Solar da Padroeira fu il primo, nella Penisola Iberica, ad essere consacrato all'Immacolata Concezione. Il re D. João IV proclamò patrona del Portogallo l'immagine della N. Sra. da Conceição della chiesa madre della città, una devozione che si estese a tutto il Paese. L'8 dicembre è la data del pellegrinaggio. Giovanni Paolo II° ha visitato il Santuario nel 1982.

Sanktuarium Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny, zwane Dworem Patronki (Solar da Padroeira), było pierwszym sanktuarium pod tym wezwaniem na Półwyspie Iberyjskim. Król Jan IV ogłosił patronką Portugalii znajdujący się w miejscowym kościele parafialnym wizerunek Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej. Jej kult rozprzestrzenił się na terytorium całego kraju, a 8 grudnia odbywa się procesja ku jej czci. W 1982 sanktuarium odwiedził Jan Paweł II.

♦ ÉVORA

La città di Évora è stata classificata Patrimonio Mondiale dall'UNESCO. La Igreja de Nossa Senhora da Assunção è la **Sé catedral**, la più grande cattedrale del Portogallo.

Évora, została wpisana na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny jest największą w Portugalii **katedrą**.

♦ ALGARVE

L'Algarve è la principale meta turistica in Portogallo per le vacanze balneari, ma non mancano buoni motivi per una visita di carattere religioso.

Da segnalare la località di **Tavira** con il vasto patrimonio religioso che annovera più di 20 chiese, fra le quali spiccano la Matriz (chiesa madre) di Santa Maria, nel castello, e quella da Misericórdia. A **Loulé** la domenica di Pasqua inizia la **Festa da Mãe Soberana**, che si protrae per 15 giorni, in onore della Nossa Senhora da Piedade. A **Lagos**, la chiesa barocca di **Santo António**, con le pareti rivestite di pannelli di azulejos e talha dourada (legno scolpito dorato), è considerata una delle più belle del Portogallo. A Almancil è molto visitata la igreja de **São Lourenço** con l'interno completamente rivestito da pannelli di azulejos che raffigurano

scene della vita del santo.

Algarve ze względu na swoje wspaniałe plaże jest przede wszystkim głównym kierunkiem turystyki wypoczynkowej Portugalii, jednak i tutaj warto przyjechać z powodów religijnych.

Na uwagę zasługuje **Tavira** wraz ze swoją bogatą spuścizną religijną obejmującą ponad 20 kościołów. Wyróżnia się wśród nich kościół parafialny pod wezwaniem Najświętszej Maryi Panny, znajdujący się na zamku oraz kościół Miłosierdzia Bożego. W **Loulé** w Niedzielę Wielkanocną rozpoczyna się największa uroczystość religijna na południe od Fatimy: trwające 15 dni Święto ku czci Matki Boskiej Bolesnej (**Mãe Soberana**). W **Lagos** znajduje się barokowy kościół **Świętego Antoniego** uznawany za jedną z najpiękniejszych świątyń w Portugalii. Jej wnętrza zdobią płytki azulejo i bogato złocona snycerka. Również w Almancil można zobaczyć chętnie odwiedzany kościół pod wezwaniem Św. Wawrzyńca (**São Lourenço**). Jego ściany są całkowicie pokryte azulejos przedstawiającymi sceny z życia patrona świątyni.

Chiesa di Santo António, Tavira

Kościół św. Antoniego, Tavira

*Sinagoga "Shaaré Tikvá",
Lisbona*

*Synagoga "Shaaré Tikvá",
Lisbona*

L'EREDITÀ EBRAICA

DZIEDZICTWO KULTURY ŻYDOWSKIEJ

Al tempo della nascita del Portogallo le comunità sefardite, ossia degli ebrei che risiedevano nella Penisola Iberica, contribuirono al popolamento del territorio conquistato agli arabi. Per questo motivo beneficiarono della protezione reale sino al 1496, data dell'Editto di Espulsione degli Ebrei. Da queste comunità di uomini d'affari, di scienza e di lettere, filosofi, medici, astronomi, vennero notevoli contributi per l'arte della navigazione e per le Scoperte portoghesi, per la medicina e per l'economia.

Vi invitiamo a riconoscere le vestigia degli antichi quartieri, dove vissero un tempo queste comunità, nei toponimi e nell'architettura che, a volte, mostra la caratteristica tipologia delle abitazioni ebraiche, con due porte a piano terra: una ampia per il commercio e un'altra stretta che portava al piano superiore, adibito ad uso domestico. Anche sullo stipite delle porte si conservano iscrizioni associate al culto ebraico, molte delle quali, attualmente in forma di croce, rivelano la cristianizzazione di un antico spazio ebraico.

Bisogna ricordare che nella loro diaspora, gli ebrei hanno divulgato la lingua e la cultura portoghese e che, durante la Seconda Guerra Mondiale, il Portogallo ha accolto migliaia di ebrei in fuga dalle persecuzioni naziste.

Dal 1912, la comunità ebraica gode di riconoscimento legale in Portogallo.

W okresie tworzenia się Portugalii społeczności Sefardyckich, Żydów pochodzących z Półwyspu Iberyjskiego, pomagały w zasiedlaniu i zagospodarowywaniu terenów odbitych Maurom. W uznaniu swoich zasług korzystały z protekcji królewskiej do roku 1496 kiedy wydano Edykt o Wygnaniu Żydów. Społeczności te, skupiające kupców, ludzi nauki i literatury, filozofów, lekarzy i astronomów wniósł swój niemały wkład w stworzenie portugalskiej sztuki nawigacji, która zaowocowała wielkimi odkryciami geograficznymi oraz przyczyniły się do rozwoju ekonomii i medycyny.

Zapraszamy na spacer po dawnych dzielnicach, w których mieszkali, gdzie w nazewnictwie ulic i w architekturze dopatrzeć się można charakterystycznych cech hebrajskich domostw. Dwoje drzwi na parterze, z których jedne, szerokie, prowadziły do części handlowej a drugie węższe do izb mieszkalnych na wyższych piętrach. Hebrajskie napisy na framugach związane z kultem, często przykryte obecnie znakiem krzyża świadczącym o chrystianizacji przestrzeni należącej dawniej do Żydów.

Należałoby też wspomnieć o rozpowszechnieniu języka i kultury portugalskiej w diasporze żydowskiej oraz fakt, że w czasie II Wojny Światowej Portugalia udzieliła schronienia ogromnym rzeszom Żydów uciekających przed nazistowskimi prześladowaniami.

Społeczność Żydowska w Portugalii istnieje legalnie od 1912 roku.

★ PORTO

Non è difficile individuare a Porto, città di stampo mercantile, le comunità ebraiche che sin dal medioevo contribuirono per lo sviluppo della località e della regione. Nella via Rua do Monte dos Judeus, a Miragaia, c'era il quartiere degli ebrei di Monchique, infatti vi è stata incontrata un'epigrafe in lingua ebraica appartenente alla sinagoga costruita nel 1380-86 (oggi nel Museo Archeologico del Carmo, a Lisboa). Attorno alla chiesa di Nossa Sra. da Vitória, fra il Monastero di S. Bento e la via Rua de Belmonte, si trovava un altro quartiere ebraico, la *Judiaria Nova* di Olival. Una delle porte era situata all'entrata della via Rua de S. Bento da Vitória e l'altra, come mostra il toponimo, alla fine delle Escadas da Vitória, o "Escadas da Esnoga" (corruzione di sinagoga). Un'iscrizione in latino, nella chiesa di S. Bento, segnala che in quel luogo c'era una volta un quartiere ebraico.

Infine, nel 1938 venne inaugurata la **Sinagoga "Mekor Haim"** (Fonte della Vita) o Kadoorie, nella via Rua Guerra Junqueiro, al n° 340.

W Porto, mieście typowo handlowym, nietrudno odnaleźć ślady społeczności żydowskiej, która od Średniowiecza miała swój wkład w rozwój miasta i regionu. Przy ulicy Rua Monte dos Judeus (Żydowskie Wzgórze) w dzielnicy Miragaia działała Gmina Monchique. Znalezione w tym miejscu hebrajski napis z synagogi zbudowanej między 1380-86 (obecnie przechowywany w Muzeum Archeologicznym przy placu Largo do Carmo w Lizbonie). Wokół kościoła Matki Boskiej Zwycięskiej, pomiędzy klasztorem św. Bedykta i ulicą Rua Belmonte znajdowała się Gmina Nova do Olival. Jedną z bram do dzielnicy znajdowała się na początku ulicy Rua S. Bento da Vitória a druga a wylotu schodów Escadas da Vitória zwanymi też "Escadas da Esnoga" („esnoga” w ladino, języku Żydów sefardyjskich znaczy „synagoga”) o czym informuje tabliczka z nazwą. Łaciński napis na murze kościoła św. Benedykta informuje, że w tym miejscu znajdowała się gmina żydowska.

Ostatecznie w 1938 roku została otwarta **Sinagoga „Mekor Haim”** (Źródło Życia) lub Kadoorie, znajdująca się przy ulicy Rua Guerra Junqueiro 340.

★ LAMEGO

A partire dal XV° secolo ci furono a Lamego due quartieri ebraici: la *judiaria velha* vicino alla Porta do Sol e la *judiaria nova* vicino alla chiesa di Santa Maria de Almacave. Occupavano, fra le altre, le vie Rua Nova, Rua da Seara, Rua da Cruz e Rua da Fonte Velha. Nella Rua Nova, l'iscrizione sul lato destro di un portale ogivale indica che lo spazio avrebbe potuto servire da sinagoga, nonostante l'attuale simbologia sia cristiana.

Od XV wieku w **Lamego** znajdowały się dwie dzielnice żydowskie. Stara, w okolicach Porta do Sol i nowa w pobliżu kościoła Matki Boskiej z Almacave. Żydzi zamieszkiwali między innymi przy ulicach Rua Nova, Rua Seara, Rua da Cruz i Rua da Fonte Velha. Napis po prawej stronie gotyckiego łuku przy ulicy Rua Nova informuje, że mogła tam znajdować się synagoga.

★ FREIXO DE ESPADA À CINTA

Accolse nel medioevo un'importante comunità di *cristãos-novos*, ossia gli ebrei convertiti, al pari di numerose località situate lungo il confine la cui popolazione aumentò notevolmente a partire dal 1492, quando gli ebrei vennero espulsi dalla Spagna. Diverse case del centro storico, che presentano iscrizioni sui portoni, appartennero a ebrei che partirono alla scoperta del mondo sulle caravelle ai tempi delle Grandi Scoperte portoghesi.

Podobnie jak inne miejscowości położone wzdłuż granicy, których populacja znacznie wzrosła po wygnaniu Żydów z Hiszpanii w 1492 roku, Freixo de Espada a Cinta przyciągnęła dużą grupę „nowych-chrześcijan” (Żydów przyjmujących chrześcijaństwo by uniknąć wygnania i prześladowań). Wiele domów starego miasta z charakterystycznymi inskrypcjami w portalach należało do Żydów, którzy odpłynęli na portugalskich karawelach w poszukiwaniu nowych łądów.

★ VILA NOVA DE FOZ CÔA

In questa città c'era un ghetto nel quartiere del Castello e qui si trova la cappella di Santa Quitéria, probabilmente dov'era prima la sinagoga. Anche a Freixo de Numão, una cittadina nei dintorni, la cosiddetta "Casa Judaica" mostra i segni che si attribuiscono alla presenza degli ebrei. I processi instaurati dall'Inquisizione, fra il 1541 e il 1763 rappresentano la maggiore testimonianza della presenza ebraica in queste località. In occasione delle invasioni francesi, all'inizio dell'Ottocento, vi furono vari attacchi ai *cristãos-novos* di Vila Nova de Foz Coa, accusati di essersi alleati agli invasori, dato che grazie alla Dichiarazione dei Diritti dell'Uomo e del Cittadino, numerosi ebrei originari della regione di Trás-os-Montes emigrati in Francia, avevano ottenuto per il loro popolo l'uguaglianza di diritti.

W tym mieście dzielnica żydowska położona była w okolicach zamku a tam gdzie dziś wznosi się kaplica św. Kwiterii, prawdopodobnie stała synagoga. W pobliskiej wiosce Freixo de Numão, znajduje się tak zwany "Żydowski Dom", na którego fasadzie znaleźć można charakterystyczne symbole hebrajskie. Jednakże najważniejszym świadectwem obecności Żydów w tym regionie są zapisy procesów prowadzonych przeciwko nim przez Inkwizycję w latach 1541-1763. Podczas inwazji

*Sinagoga "Mekor Haim",
Porto*

*Sinagoga "Mekor Haim",
Porto*

francuskiej w Vila Nova de Foz Coa miało miejsce wiele ataków na „nowych-chrześcijan”, oskarżanych o sprzyjanie najeźdźcy. Francuska Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela gwarantowała Żydom równość wobec prawa, o czym przekonało się wielu żydowskich emigrantów z tego regionu do Francji.

★ PENEDONO

La presenza di ebrei a Penedono, per lo meno sin dal 1569, è comprovata dai processi dell'Inquisizione e dalle incisioni cruciformi sullo stipite delle porte.

Obecność Żydów w Penedono, przynajmniej od 1569 roku, potwierdzają zapisy z procesów Inkwizycji i znaki w kształcie krzyża na framugach drzwi starych domów.

★ FORNOS DE ALGODRES

Anche a Fornos de Algodres si vedono in grande numero le caratteristiche incisioni cruciformi, soprattutto nelle vie Rua da Torre e Rua de S. Salvador, dove si trova la cappella di S. Salvador, di pianta quadrata, probabile sede dell'antica sinagoga.

Również w Fornos de Algodres można odnaleźć dużą ilość charakterystycznych znaków w kształcie krzyża, głównie przy ulicy Rua da Torre i Rua S. Salvador, przy której znajduje się także kaplica św. Zbawiciela zbudowana na planie kwadratu, prawdopodobnie na miejscu dawnej synagogi.

★ TRANCOSO

Conserva ancora le mura e le porte del castello medievale. Vi s'insediarono molti ebrei a partire dal XIV° secolo, e in particolare fra il XV° e il XVI° secolo, che provenivano dall'Aragona e dalla Castiglia. Il quartiere degli ebrei si situava nelle vie Rua da Corredoura, Rua da Alegria, Rua dos Cavaleiros e Rua da Estrela, dove si trovano circa 300 incisioni cruciformi sulle facciate e sulle porte delle case. In una casa sita in Praça de D. Dinis, al n° 5, è stata rinvenuta una pergamena contenente l'orazione "Shemá Israel". La Casa do Gato Preto (Casa del Gatto Nero), nella via Rua Frei João de Lucena, presenta nella facciata dei simboli che vengono interpretati come il Leone della tribù di Giuda e le Porte di Gerusalemme. Il Poço do Mestre sarebbe stata la sorgente che alimentava il "mikvé", la struttura dei bagni per abluzioni rituali.

Nei pressi, il **Centro de Interpretação Judaica Isaac Cardoso**, medico ebreo nato qui nel XVII° secolo, è un moderno spazio dedicato alla conoscenza della presenza ebraica a Trancoso e nella regione limitrofa. Include la **Sinagoga Beit Mayim Hayim** che riproduce una Sinagoga sefardita.

W Trancoso zachowały się jeszcze mury i bramy średniowiecznego zamku. Wielu Żydów osiedlało się tu już od XIV wieku jednak najwięcej przybyło

ich z Aragonu i Kastylia w wieku XV i XVI. Dzielnica żydowska rozciągała się wzdłuż ulic Rua de Corredoura, Rua da Alegria, Rua dos Cavaleiros i Rua da Estrela, przy których znaleźć można ponad 300 pozostałości symboli religijnych na fasadach i portalach domów. W domu przy Placu D. Dinis nr 5 znaleziono pergamin z modlitwą "Shemá Israel". Na fasadzie Domu pod Czarnym Kotem znajdują się symbole odczytywane jako Lew Judei i Bramy Jerozolimy. Studnia Mistrza to prawdopodobnie źródło, które zasilalo rytualną łaźnię „mykwah”.

Niedaleko znajduje się **Centrum Interpretacji Judaikóv im. Isaaca Cardoso**, żydowskiego lekarza z XVII wieku. Nowocześnie zorganizowana wystawa opowiada o obecności Żydów w Trancoso i okolicach. Do wystawy należy również **Synagoga Beit Mayim Hayim** będąca rekonstrukcją synagogi sefardyjskiej.

★ VISEU

Le prime testimonianze della presenza ebraica a Viseu risalgono al XIII° secolo. Vicino alla cattedrale c'erano due quartieri degli ebrei, la *Judiaria Velha* e la *Judiaria Nova*, che occupavano le vie Rua da Senhora da Boa Morte, Rua Augusto Hilário, Rua da Nossa Senhora da Piedade (*Judiaria Nova*) e altre adiacenti. Il re D. Afonso V, nel 1468, obbligò gli ebrei a chiudere tutte le porte e finestre comunicanti con le case dei cristiani, un episodio che rivela i conflitti, comuni a tutto il territorio, fra comunità di differente credo religioso.

Najstarsze świadectwa obecności Żydów w **Viseu** pochodzą z XIII wieku. W okolicach Katedry, w obrębie obecnych ulic Rua da Senhora da Boa Morte, Rua Augusto Hilário i Rua da Nossa Senhora da Piedade znajdowała stara i nowa dzielnica żydowska. Król Afonso V nakazał Żydom pozamykać wszystkie drzwi i okna prowadzące do domów chrześcijan, co świadczy o konfliktach, częstych na terenach gdzie współistniały spoteczności różnych wyznań.

Portone all'esterno della Sinagoga "Bet Eliahu", Belmonte

Brama Synagogi "Bet Eliahu", Belmonte

★ GUARDA

A Guarda esiste ancora oggi l'antico quartiere degli ebrei vicino alle mura. Il ghetto, già noto nel XII° secolo, si trovava vicino alla Porta d'El-Rei. Nelle case, il pianoterra era destinato al commercio, mentre il primo piano era adibito ad uso domestico. La *Judiaria Nova*, altro quartiere più recente era sito nei pressi della chiesa di S. Vicente, e i cristiani si lamentavano della vicinanza degli ebrei. In molte vie si vedono croci sullo stipite delle porte. Anche nella via Rua de Dom Sancho, al n° 15, si vede un segno sulla "Casa do Barbadão", appartenuta ad un illustre ebreo del XIV° secolo che, secondo una leggenda, non si sarebbe più tagliato la barba a causa della vergogna per gli amori illeciti della figlia, Inês Peres, con D. João I. Fu la madre di D. Afonso, primo Duca di Bragança, che avrebbe poi sposato la figlia del Connestabile Nuno Álvares Pereira, dando origine al casato dei Bragança.

W **Guarda**, przy dawnych murach miejskich zachowała się do dziś stara dzielnica żydowska. Znana już w XII wieku znajdowała się w okolicach Bramy Królewskiej. Parter domów zajmowały sklepy a pierwsze piętro pomieszczenia mieszkalne. Nowa dzielnica żydowska zlokalizowana była w pobliżu kościoła św. Wincentego, przez co chrześcijanie często skarżyli się na sąsiedztwo Żydów. Przy wielu ulicach dostrzec można znaki krzyża na framugach drzwi. Znak taki widnieje również na drzwiach „Domu Brodacza” przy ulicy Rua Dom Sancho 15, szacownego Żyda z XIV wieku, który jak mówi legenda nie strzygł brody ze wstydu z powodu amorów swojej córki Inês Peres z królem Janem I. Została ona matką Dom Afonsa, pierwszego księcia Bragança. Ten z kolei poprzez małżeństwo z córką naczelnego wodza Nuno Alvaresa Pereiry dał początek królewskiej dynastii Bragança.

★ BELMONTE

Fu il principale centro della comunità di marrani in Portogallo. Conservando in segreto il loro culto, la loro fede e i loro costumi sono sopravvissuti dall'Editto di Espulsione degli Ebrei, nel 1496, sino ai nostri giorni.

Riconosciuta ufficialmente nel 1989, la comunità ebraica di Belmonte inaugurò nel 1996 la **sinagoga "Beit Eliahu"** (Casa di Elia) nella via Rua Fonte da Rosa e accolse un rabbino. Nel 2001 è stato costruito il cimitero degli ebrei. Nel 2005 è stato aperto il **Museu Judaico** sulla storia degli ebrei in Portogallo e in particolare sulla resistenza dei *cristãos-novos* di Belmonte.

Una pietra trovata a Belmonte testimonia che già nel 1297 esisteva in quel luogo una sinagoga.

Il quartiere degli ebrei comprendeva le attuali vie Rua Fonte Rosa e Rua Direita, fuori dalle mura, dove ancora oggi si vedono croci incise sulle porte delle case.

Było główną siedzibą społeczności Żydów - „nowych-chrześcijan” wbrew swojej woli zmuszonych do przyjęcia katolicyzmu. Kultuwując potajemnie swoją wiarę i zwyczaje przetrwali od ogłoszenia Edyktu o Wypnaniu Żydów w 1496 roku do czasów współczesnych.

Gmina żydowska z Belmonte oficjalnie uznana w roku 1989, w 1996 ufundowała **synagogę „Beit Eliahu”** (Dom Eliasza) przy ulicy Rua Fonte da Rosa i sprowadziła rabiną. W 2001 roku utworzony został cmentarz żydowski a w 2005 otwarte **Muzeum Żydowskie** poświęcone historii Żydów sefardyjskich w Portugalii a w szczególności wytrwałości, jaką wykazali się „nowi-chrześcijanie” w Belmonte.

Pewien znaleziony w Belmonte kamień potwierdza, że już w 1297 istniała tu synagoga. Dawna dzielnica żydowska rozciągała się wzdłuż dzisiejszej ulicy Rua Fonte Rosa i Rua Direita poza murami miejskimi, gdzie do dziś znaleźć można znaki krzyża na drzwiach mieszkań.

★ SABUGAL

Accolse uno dei più antichi quartieri degli ebrei in Portogallo. Sulle porte delle case nei pressi del Castello sono numerose le incisioni di croci e di altri simboli. In due case sono stati ritrovati due altari per il culto ebraico “Hejal” (Aron ha Kodesh) o “armadio della legge” che erano destinati a conservare la “Torah”, il libro della legge, il libro sacro degli ebrei. La localizzazione fa supporre che avessero il proposito di permettere il culto ebreo dopo la proibizione. Anche a **Vila de Touro** e **Vilar Maior**, due villaggi nei dintorni, si osservano lo stesso tipo di iscrizioni sulla facciata delle case. Deve essere esistita anche qui una sinagoga dato che si conserva un “Hejal” e un’entrata per gli uomini e una per le donne.

Istniała tu jedna z najdawniejszych gmin żydowskich w Portugalii. Na drzwiach domów w okolicach zamku znaleźć można wiele charakterystycznych znaków w kształcie krzyża i innych. W dwóch mieszkaniach odnaleziono dwie hebrajskie szafy ołtarzowe zwane “Hejal” lub „Aron ha-kodesz” (Święta Arka) przeznaczone do przechowywania Tory, żydowskiej świętej księgi. Ich lokalizacja wskazuje, iż prawdopodobnie służyły do tajnego odprawiania kultu. Również w dwóch sąsiednich wioskach, **Vila de Touro** i **Vilar Maior**, znaleźć można podobne inskrypcje i znaki na murach domów. W jednym z nich znajdowała się również synagoga, na co wskazuje odnaleziony „Hejal” i dwa oddzielne wejścia dla mężczyzn i dla kobiet.

★ PENAMACOR

Si conservano incisioni sulle pietre nelle vie Rua de S. Pedro, Rua de D. Sancho I e Rua de Carros, dove si suppone sia esistito un quartiere degli ebrei. Anche la tipica architettura delle case – con la divisione in due piani adibiti, rispettivamente, al commercio e all’abitazione – testimonia la presenza degli ebrei nel centro storico della località.

Ribeiro Sanches (1699-1783), noto medico e intellettuale ebreo, nacque a Penamacor. Vero illuminista, raggiunse grande prestigio in Olanda e in Russia, dove fu medico della corte.

Zachowały się tutaj symboliczne znaki wyryte w kamieniu na ulicach S. Pedro, D. Sancho i Carros gdzie prawdopodobnie istniała dzielnica żydowska. Również charakterystyczna architektura domostw – część mieszkalna i część sklepowa na oddzielnych piętrach – wskazuje na obecność Żydów w historycznej części miasta. Urodził się tu Ribeiro Sanches (1699-1783), słynny lekarz i intelektualista żydowski. Typowy przedstawiciel epoki Oświecenia zdobył sobie ogromne uznanie w Holandii i Rosji, gdzie pracował jako nadworny lekarz.

★ COIMBRA

A Coimbra esistevano tre quartieri degli ebrei: di Santiago, di Santa Justa e di Pedreira. Nella via Rua Corpo de Deus si trovava la Judiaria de Santiago o *Judiaria Velha*, la più antica, dove c’era la Sinagoga. La Judiaria de Santa Justa, o *Judiaria Nova*, occupava le attuali vie Rua Direita e Rua Nova. Nella via Rua Olímpio Nicolau Fernandes si trova la Fonte Nova o dos Judeus, così denominata per la zona in cui fu costruita nel 1725.

Nella famosa Biblioteca Joanina sono conservati gli importanti studi dei grandi matematici Pedro Nunes (inventore del nonio) e André de Avelar, entrambi *crístãos-novos*. Insegnarono presso l’Università di Coimbra, nel XVI° e XVII° secolo, rispettivamente. Nella biblioteca si trova anche un’antica Bibbia ebraica, un manoscritto in pergamena della seconda metà del XV° secolo, nota come la Bibbia di Abravanel.

Nel Pátio da Inquisição, ora sede del Centro de Artes Visuais, funzionò il Tribunale dell’Inquisizione. Gli autodafé avevano luogo nelle attuali piazze Praça 8 de Maio e Praça do Comércio.

W **Coimbrze** istniały trzy dzielnice żydowskie: Santiago, Santa Justa i Pedreira. Przy ulicy Corpo de Deus znajdowała się najdawniejsza dzielnica żydowska zwana Santiago lub Starą, w której była synagoga. Dzielnica Santa Justa zwana Nową zajmowała obecne ulice Direita i Nova. Z kolei przy ulicy Olímpio Nicolau

Fernandes znajduje się Nowa Studnia zwana też żydowską od dzielnicy, w której powstała w 1725 roku.

W słynnej Bibliotece Joanina znajdują się prace wielkich matematyków Pedro Nunesa (wynalazcy noniusza) i Andre Avelara. Obaj byli „nowymi-chrześcijanami” i wykładali na Uniwersytecie Coimbry odpowiednio w wiekach XVI i XVII. Również tutaj przechowywana jest antyczna Biblia hebrajska, manuskrypt spisany na pergaminie pochodzący z połowy XV wieku zwany Biblią Abravanela.

Na Dziedzińcu Inkwizycji, w miejscu gdzie obecnie znajduje się Centrum Sztuk Wizualnych, działał Trybunał Inkwizycji. Auto-da-fe odbywały się przy obecnym Placu 8 Maja i Placu Targowym.

★ LEIRIA

La presenza di ebrei è documentata sin dal XIII° secolo e si sa che nel XV° secolo il quartiere degli ebrei si estendeva dall’attuale via Rua Afonso Henriques sino alla Praça de S. Martinho e al Largo da Sé. La Rua da Judiaria era l’attuale Rua da Misericórdia. A Leiria Samuel d’Ortas stampò, nel 1496, *l’Almanach Perpetuum* di Abraão Zacuto, importante trattato di astronomia, conservato nella Biblioteca Nazionale di Lisbona.

Obecność Żydów w mieście jest udokumentowana od XIII wieku. Wiadomo też, że od wieku XV ich dzielnica rozciągała się od obecnej ulicy Afonso Henriquesa aż do Placów S. Martinho i Katedralnego. Dawna ulica Żydowska obecnie nazywa się Misericórdia. W Leirii Samuel d’Ortas wydrukował w 1496 roku, *“Almanach Perpetuum”* Abrahama Zacuto, ważny traktat astronomiczny przechowywany w Bibliotece Narodowej w Lizbonie.

★ TOMAR

Il **Museo Luso-Hebraico Abraão Zacuto** si trova al n° 73 della via Rua Dr. Joaquim Jacinto, l’antica Rua da judiaria. Nella collezione si segnalano una stele funeraria di Faro, che allude alla morte nel 1315 di Rab Joseph, un ebreo di Tomar, e la lapide che ricorda la fondazione della Grande Sinagoga di Lisbona, nel 1307.

Il Museo è all’interno della Sinagoga fatta costruire fra il 1430 e il 1460 dall’Infante D. Henrique, l’unica del XV° secolo rimasta in Portogallo. Dopo l’Editto di espulsione degli Ebrei, nel 1496, l’edificio religioso venne adibito ad altre funzioni sino a quando, nel 1923, l’ebreo polacco, Samuel Schwarz, lo fece ristrutturare e lo donò allo Stato portoghese perché vi fosse installato il museo. Posteriori scavi archeologici hanno riportato alla luce la sala del “mikvé”, struttura degli antichi bagni per le abluzioni rituali.

Muzeum Żydów Portugalskich im. Abrahama Zacuto mieści się przy dawnej ulicy Żydowskiej, obecnie Dr. Joaquim Jacinto nr 73. Do najcenniejszych eksponatów należą stela nagrobna z Faro z 1315 roku, upamiętniająca śmierć Rab Iosepha, Żyda pochodzącego z Tomar oraz kamień z wrytą datą fundacji Wielkiej Synagogi w Lizbonie w 1307 roku.

Muzeum zajmuje budynek jedynej zachowanej w Portugalii Synagogi z XV w. wzniesionej pomiędzy 1430 i 1460 rokiem na rozkaz Infanta Henryka. Po wydaniu Edyktu o Wypnaniu Żydów, świątynia pełniła inne funkcje aż do roku 1923 kiedy polski Żyd Samuel Schwarz, wyremontował ją i oddał Państwu portugalskiemu z przeznaczeniem na muzeum. Podczas prowadzonych w obiekcie prac archeologicznych odkryto salę „mikvah”, tażni do rytualnych ablucji.

Museo-Sinagoga,
Castelo de Vide

Synagoga-Muzeum,
Castelo de Vide

*Museo Luso-Ebraico Abraão Zacuto,
Tomar*

*Muzeum Żydów Portugalskich im.
Abrahama Zacuto, Tomar*

★ CASTELO DE VIDE

Le strette vie attorno al castello erano occupate da una grande comunità di ebrei. Ben conservata, questa zona è oggi una di quelle più visitate della cittadina. Il quartiere degli ebrei occupava il pendio orientale della collina del castello e scendeva dalla Porta da Vila sino alla Fonte da Vila. Si estendeva poi al Largo do Mercado, alla via Rua do Mercado, alla via Rua Nova e ad altre il cui nome ricorda ancora la presenza degli ebrei. L'edificio che probabilmente ospitava la sinagoga, oggi trasformato in museo, si trova all'angolo fra le vie Rua da Judiaria e Rua da Fonte. Possiede una sala per il culto, dove si trova il Tabernacolo, lo spazio destinato alle donne e, al piano inferiore, tre silos scavati nel granito per conservare i cereali. Molti edifici, tipicamente ebraici, presentano porte ogivali con la fessura per la "MEZUZAH" (pergamena contenente parole della Bibbia che gli ebrei collocavano sul lato destro dello stipite della porta). Qui è il caso della porta del piano superiore, dove c'era la scuola; si vedono anche porte con simboli associati alle professioni.

Garcia da Orta, di ascendenza ebrea, nacque a Castelo de Vide, nel 1501. Scrisse il "Colóquio dos Simples e Drogas da Índia", importante trattato di medicina e botanica.

Wąskie uliczki wijące się wokół zamku zamieszkiwane były przez liczną gminę żydowską. Obecnie jest to zadbane i najchętniej odwiedzana część miasteczka. Dzielnica żydowska zajmowała wschodnie zbocze wzgórza zamkowego biegnąc od Porta da Vila do Fonte da Vila rozszerzając się wzdłuż placu i ulicy Targowej, Nowej i innych, o których świadczy ich nazewnictwo. Budynek synagogi, obecnie muzeum, znajduje się na rogu ulicy Żydowskiej i Fonte. Zachowała się w nim sala modlitwy z Tabernakulum i oddzielnym pomieszczeniem dla kobiet oraz na niższym piętrze trzy wykute w granicie silosy na zboże. Wiele typowych żydowskich domów posiadało ostrołukowe portale z wyźłobieniami na "mezuzah" (kawałki pergaminu z tekstami biblijnymi umieszczane zgodnie z żydowską tradycją z prawej strony futryny drzwi). Portal taki zdobi budynek starej szkoły. Na innych portalach znajdują się też symbole związane z wykonywaną przez właściciela domu profesją.

★ CASTELO BRANCO

Di recente sono stati scoperti i confini e la localizzazione della porta del quartiere medievale degli ebrei di Castelo Branco. Adiacente al castello, occupava le vie Rua d'Ega, Rua dos Oleiros, Rua do Sobreiro ed altre, seguendo le mura vicino al Jardim do Paço. In queste vie, che portano il nome delle professioni di chi vi abitava, è ancora oggi visibile la caratteristica architettura ebraica e le iscrizioni sullo stipite delle porte.

In questa città, nel 1511, nacque l'ebreo João Rodrigues de Castelo Branco, noto come Amato Lusitano, uno dei più rinomati medici del XVI° secolo. Perseguitato dall'Inquisizione, dovette fuggire dal Portogallo e morì a Salonicco nel 1568.

W ostatnich czasach odkryto lokalizację średniowiecznej dzielnicy żydowskiej w **Castelo Branco** oraz miejsce, w którym znajdowała się prowadząca do niej brama. Sąsiadowała z zamkiem, rozciągając się wzdłuż ulic d'Ega, Oleiros, Sobreiro i innych, aż do murów Ogródów Pałacowych. Na ulicach tych, noszących nazwy profesji, jakimi parali się mieszkający tu ludzie, jeszcze dziś dostrzec można charakterystyczną żydowską architekturę oraz inskrypcje na framugach drzwi.

W 1511 roku, urodził się w miejscowej rodzinie żydowskiej João Rodrigues z Castelo Branco, znany jako Amato Lusitano, jeden z najwybitniejszych lekarzy XVI wieku. Prześladowany przez Inkwizycję zmuszony był uciec z kraju. Zmarł w Salonikach w 1568 roku.

W 1501 w Castelo de Vide roku urodził się Garcia da Orta, naukowiec pochodzenia żydowskiego autor ważnego traktatu z dziedziny medycyny i botaniki "Colóquio dos Simples e Drogas da Índia".

★ TORRES VEDRAS

Accolse nel XV° secolo la più importante comunità di ebrei a nordovest della capitale. Il quartiere degli ebrei, durante il regno di D. Dinis, occupava l'attuale via Rua dos Celeiros de Santa Maria (antica Rua da Judiaria), nel borgo medievale all'esterno del castello. I due rabbini di D. Dinis, D. Judah Guedelha e il figlio D. Guedelha ben Judah, erano originari di questa città. La comunità ebraica, che ebbe una notevole crescita nel 1469, si dedicava al commercio e comprendeva un chirurgo e 21 artigiani. Documenti locali, con la richiesta del decimo agli ebrei a causa del considerevole lucro proveniente dai loro commerci, rivelano che anche questa era una comunità prospera.

W XV wieku w miasteczku zgromadziła się najważniejsza społeczność żydowska na północny wschód od stolicy. W czasach króla Dinisa dzielnica żydowska zajmowała tereny dawnego średniowiecznego miasta poza murami zamku, rozciągając się wzdłuż obecnej ulicy Celeiros de Santa Maria (dawniej Żydowskiej). Pochodziło stąd dwóch naczelnych rabinów króla Dinisa, Judah Guedelha i Guedelha Ben Judah. Gmina powiększyła się znacznie w 1469 roku. Zajmowała się handlem i posiadała jednego medyka i dwudziestu jeden mistrzów rzemieślniczych. Była to gmina dość bogata, o czym świadczą zachowane dokumenty, w których odnotowano wprowadzenie dziesięciny od lukratywnych interesów prowadzonych przez miejscowych Żydów.

★ ALENQUER

La toponimia locale testimonia la presenza di ebrei a Alenquer nel medioevo. Si vedono ancora la Rua, la Travessa e il Beco da Judiaria. Anche gli ebrei di Alenquer pagavano pesanti tasse a causa del loro potere economico. Le loro professioni erano quelle delle altre comunità ebraiche: artigiani, sarti, fabbri, calzolai, ecc. Nel XV° secolo c'era un cimitero ebraico vicino alla chiesa di Santa Maria da Várzea, nel cosiddetto Adro dos Judeus, oggi sede della Real Fábrica de Papel.

Damião de Góis, grande umanista portoghese, originario di Alenquer, anche se non era ebreo fu perseguitato dal Sant'Uffizio. Morì in questo luogo nel 1574 e la tomba si trova nella chiesa di S. Pedro.

Miejscowe nazewnictwo dowodzi, że Żydzi mieszkali w **Alenquer** już od średniowiecza. Do dziś znajdziemy tam ulicę, zaułek i przecznicę Żydowską. Również w

Alenquer Żydzi zajmowali wysoką pozycję ekonomiczną i płacili wysokie podatki. Uprawiali typowe dla innych społeczności żydowskich zawody rzemieślników, krawców, kowali, szewców itp. W XV wieku w pobliżu kościoła Marii Panny z Várzea w miejscu zwanym żydowskim podwórcem był cmentarz żydowski, obecnie znajduje się tam Królewska Fabryka Papieru.

Z Alenquer pochodził wielki humanista portugalski Damião de Góis, prześladowany przez Inkwizycję, choć nie był Żydem. Zmarł tutaj w 1574 roku a jego grób znajduje się dziś w kościele św. Piotra.

★ LISBONA LIZBONA

Nel 1904 è stata inaugurata a Lisbona la **Sinagoga "Shaaré Tikvá"** (Porte della Speranza). Disegnata dall'architetto Ventura Terra, si trova nella via Rua Alexandre Herculano, n° 59. Nella Rua do Monte Olivete, n° 16, venivano accolti sin dal 1942 i profughi ebrei della Seconda Guerra Mondiale che passavano per Lisbona nel loro esilio.

Si sa che sino al 1496, c'erano a Lisbona tre quartieri degli ebrei nell'area che sarebbe divenuta poi la Baixa Pombalina: la *Judiaria Grande* o Velha, lungo le vie Rua de S. Nicolau e Rua da Madalena, con una sinagoga nella Rua dos Fanqueiros; la *Judiaria Pequena*, creata sotto il regno di D. Dinis, probabilmente nella Rua do Comércio; e la Judiaria di Alfama, nell'antico quartiere arabo che ancora oggi si conserva, e dove si trova la Rua da Judiaria. Nel Beco das Barrelas, al n° 8, c'era una sinagoga, eretta nel 1373-74. Si sa inoltre, grazie a una lapide conservata nella Sinagoga-Museo di Tomar, che nella *Judiaria Grande* venne costruita una Sinagoga nel 1307. Anche nel Bairro Alto c'era un quartiere degli ebrei, che il monarca D. Dinis avrebbe concesso al Grande Rabbino, Judas Navarro.

Nel Rossio funzionava il Tribunale dell'Inquisizione nel Palácio dos Estaus, nel luogo dove ora c'è il Teatro Dona Maria II°. Accanto, nel Largo de S. Domingos si vede una targa che ricorda il Massacro degli Ebrei di Lisbona, avvenuto nel 1506, nel quale vennero bruciati circa 2.000 ebrei.

In alcuni musei di Lisbona si trovano testimonianze della presenza ebraica in Portogallo: nel Museo Archeologico del Largo do Carmo, si segnala la Pedra de Monchique, un'epigrafe in lingua ebraica relativa alla Judiaria di Monchique, di Porto; il Museu da Cidade conserva incisioni sull'Inquisizione e gli autodafé, che si svolsero sino al XVIII° secolo; nel Museu Nacional de Arte Antiga, da segnalare il ritratto di un ebreo del XVI° secolo, opera del pittore Grão Vasco.

Il rabbino, Abraão Zacuto fu uno dei più rinomati astronomi e matematici ebrei del suo tempo. Espulso dalla Spagna, servì alla corte del re D. João II, come il medico José Vizinho, suo discepolo. Nella Biblioteca Nazionale c'è una copia dell'*Almanach Perpetuum* di Abraão Zacuto (stampato a Leiria nel 1496 e tradotto dall'ebreo in latino da José Vizinho o Vecinho). È un trattato di astronomia che ebbe enorme importanza per i viaggi marittimi dei portoghesi, in particolare per la scoperta della Rotta per le Indie e del Brasile.

Vicino a Lisbona, nella romantica cittadina di **Sintra** c'era un quartiere degli ebrei vicino al Palácio da Vila, come testimonia il vicolo Beco da Judiaria.

W 1904 roku w **Lizbonie**, przy ulicy Alexandre Herculano 59 otwarta została **Synagoga "Shaaré Tikvá"** (Bramy Nadziei), zaprojektowana przez Venturę Terra. Żydowsky uchodźcy w czasach II Wojny Światowej od 1942 roku znajdowali schronienie przy ulicy Monte Olivete 16.

Wiadomo, że do roku 1496, istniały w Lizbonie trzy diaspory żydowskie na obszarze zajmowanym obecnie przez dzielnicę Baixa Pombalina. Wielka, zwana też Starą w rejonie ulic S. Nicolau i Madalena z synagogą przy ulicy Fanqueiros; Mała, utworzona za panowania króla Dinisa, prawdopodobnie w okolicach ulicy Comércio; i Alfama w dawnej dzielnicy arabskiej, która zachowała się do dziś. Tędy przebiega ulica Żydowska. W zaułku Barrelas pod numerem 8 działała synagoga wzniesiona w 1373-74. Dzięki inskrypcji wyrytej na kamieniu przechowywanym w muzeum w Tomar wiadomo, że w 1307 roku ufundowana została synagoga w dzielnicy Wielkiej. W dzielnicy Bairro Alto również istniał żydowski kwartał, darowany przez króla Dinisa Wielkiemu Rabinowi Judasowi Navarro.

W Pałacu Estaus przy placu Rossio, obecnie zajmowanym przez Teatr im. Królowej Marii II działał Trybunał Inkwizycji. Przy leżącym nieopodal placu św. Dominika znajduje się płyta upamiętniająca Masakrę Lizbońskich Żydów, która miała miejsce w 1506 roku, kiedy spalono na stosie około dwa tysiące osób.

W lizbońskich muzeach znaleźć możemy eksponaty świadczące o żydowskiej obecności w Portugalii. W Muzeum Archeologicznym przy Largo do Carmo zwraca uwagę Kamień z Monchique z inskrypcjami w języku hebrajskim mówiącymi o gminie żydowskiej Monchique w Porto. W Muzeum Miejskim zobaczyć można cykl grafik poświęconych Inkwizycji i procesom auto-da-fe praktykowanym aż do XVIII wieku. W Narodowym Muzeum Sztuki Dawnej znajduje się portret Żyda z XVI w. Autorstwa portugalskiego malarza Grão Vasco.

Oprócz sprawowania funkcji rabina, Abraham Zacuto był jednym z najwybitniejszych żydowskich astronomów i matematyków swojej epoki. Wygnany z Hiszpanii, służył na dworze Jana II wraz ze swoim uczniem, medykiem

José Vizinho. W Bibliotece Narodowej znajduje się egzemplarz jego „Almanachu Perpetuum” wydanego w 1496 roku w Leirii, przetłumaczony z hebrajskiego na łacinę przez José Vizinho lub Vecinho. Ten traktat astronomiczny żydowskiego uczonego miał w swoim czasie ogromne znaczenie dla portugalskich podróży zamorskich, szczególnie dla odkrycia Brazylii i drogi morskiej do Indii.

Niedaleko Lizbony, w romantycznej miejscowości **Sintra** również istniała dzielnica żydowska zlokalizowana w okolicach Pałacu Miejskiego. Pozostała po niej uliczka do dziś zwana Żydowską.

★ ELVAS

Per lo meno sin dal 1386, in questa città di confine esistevano due quartieri degli ebrei: la *Judiaria Velha*, all'esterno della cittadella, fra le vie Rua Nova (o di Alcamim), e Rua da Porta de Olivença e Rua da Porta de Évora; e la *Judiaria Nova*, nella zona della Praça Nova (attuale Praça da República), Rua da Feira e Rua Carreira dos Cavalos. Risalgono, però, agli anni fra il 1320 e il 1340 le *cantigas de amor*, liriche scritte da un ebreo di Elvas, chiamato Vidal, che si conservano nella Biblioteca Nazionale. Nel 1438 il rabbino Maestro Abraão fu nominato dal re responsabile per gli ebrei della città.

Anche nella vicina cittadina Vila Boim esisteva un quartiere degli ebrei.

W tej przygranicznej miejscowości, co najmniej od 1386 roku istniały dwie dzielnice żydowskie: Stara, zajmująca obszar wyznaczony ulicami Rua Nova (zwana też Rua de Alcamim), Rua da Porta de Olivença i Rua da Porta de Évora; i Nowa, w okolicach placu Praça Nova (obecnie Praça da República) i ulic Rua da Feira i Rua Carreira dos Cavalos. Jednak już między 1320 a 1340 rokiem działał w Elvas poeta żydowski o imieniu Vidal, którego pieśni miłosne przechowywane są w Bibliotece Narodowej. Od 1483 roku pieczę nad miejscowymi Żydami sprawował mianowany z rozkazu króla Rabin Mestre Abraham.

Gmina żydowska działała również w sąsiedniej miejscowości Vila Boim.

★ ÉVORA

Fu sino alla fine del XV° secolo la sede di una delle più grandi comunità ebraiche in Portogallo. Il quartiere degli ebrei si trovava all'interno delle mura, fra la Porta do Raimundo e la Porta de Alconchel. Aveva due sinagoghe, "mikvé" (locale per i bagni rituali di purificazione), un ospedale e un lebbrosario. Nelle vie Rua do Raimundo, Rua dos Mercadores e Rua da Moeda si scorgono ancora gli stipiti delle porte di case ebraiche.

Nell'ultima (antica Rua do Tinhoso) ci sarebbe stata una sinagoga.

Nel Museo di Évora si conservano la cassaforte del Tribunale dell'Inquisizione, della metà del XVI° secolo, e delle lapidi in lingua ebraica. Di fronte al Museo si vede lo stemma del Sant'Uffizio sopra le porte dell'antico Tribunale e Palazzo dell'Inquisitore. Nella Praça do Giraldo si svolgevano gli autodafé.

Dell'*Almanach Perpetuum* di Abraão Zacuto, uno dei primi quattro libri stampati in Portogallo (a Leiria nel 1496), esiste una copia nella Biblioteca di Évora, come anche del Guia Náutico de Évora. Il poeta Diogo Pires (1517-1599) apparteneva alla comunità ebraica di Évora.

Do końca XV wieku Évora była siedzibą jednej z najliczniejszych społeczności żydowskich w Portugalii. Dzielnica żydowska mieściła się wewnątrz murów miejskich pomiędzy bramami Rajmunda i Alconchel. Posiadała dwie synagogi, mykwę, szpital i leprozorium. Na ulicach Rua do Raimundo, dos Mercadores i da Moeda spotkać można jeszcze typowe dla żydowskich domów obramowania drzwi. Przy tej ostatniej (zwanej dawniej Rua do Tinhoso) stała synagoga.

W muzeum miejskim przechowywany jest sejf i stół Trybunału Inkwizycji z około XVI wieku oraz stele z hebrajskimi inskrypcjami. Naprzeciw muzeum, nad bramą dawnego Trybunału i Pałacu Inkwizytora widnieje herb Świętego Oficjum. Procesy auto-da-fe odbywały się na placu Praça do Giraldo.

Z czterech pierwszych ksiąg wydrukowanych w Portugalii, w Bibliotece miasta Évory przechowywany jest drugi egzemplarz "Almanachu Perpetuum" Abrahama Zacuto (wydany w 1496 roku w Leirii) oraz "Guia Náutico de Évora" (Przewodnik Nawigacji z Evory). Jego autor, poeta Diogo Pires (1517-1599) pochodził z tutejszej gminy żydowskiej.

★ FARO

A Faro, nel 1487, venne pubblicato dall'ebreo Samuel Gacon il *Pentateuco*, il primo libro a stampa in Portogallo, scritto in lingua ebraica.

L'influente comunità di ebrei provenienti da Gibilterra e dal Marocco che si insediò a Faro nel XIX° secolo, nella via Rua de Santo António, fece costruire due sinagoghe nel 1830, e più tardi un cimitero. Restaurato nel 1993, il Cimitero si trova fra le vie Rua Leão Penedo e Estrada da Penha. Vi si accede dal **Museum Isaac Bitton**, la cui tecnologia audiovisiva consente di assistere a un Matrimonio e a un "Bar Mitzvah" (cerimonia che segna il raggiungimento della maturità dei ragazzi, all'età di 13 anni), e che conserva vari oggetti di valore.

*Sinagoga "Shaaré Tikvá",
Lisboa*

*Synagoga "Shaaré Tikvá",
Lizbona*

Nella via Rua Filipe Alistão, l'edificio, oggi sede del Colégio Algarve, fu la residenza di Abraão Amran, uno degli ebrei della prospera comunità del Novecento di Faro.

W **Faro** w 1487 roku wydrukowane zostało przez Samuela Gacona "Pentateuco", pierwsze w Portugalii dzieło w języku hebrajskim.

W XIX wieku osiedliła się w Faro wpływowa społeczność żydowska pochodząca z Gibraltaru i Maroka, zlecając w 1830 roku budowę dwóch synagog oraz cmentarza. Cmentarz odrestaurowany w 1993 roku leży pomiędzy ulicami Rua Leão Penedo i Estrada da Penha. Wejście prowadzi poprzez **Muzeum Isaaca Bittona**, w którym oprócz wielu wartościowych eksponatów, obejrzyć można odtworzone dzięki technice audiowizualnej żydowską ceremonię zaślubin oraz „bar micwa” (przyjęcie chłopca w wieku 13 lat jako pełnoprawnego członka społeczności).

Przy ulicy Rua Filipe Alistão, w pałacyku zajmowanym obecnie przez szkołę Colégio Algarve, mieściła się rezydencja Abrahama Amrana, jednego z przedstawicieli zamożnej dziewiętnastowiecznej społeczności żydowskiej w Faro.

CAMMINI DI SANTIAGO

DROGI ŚWIĘTEGO JAKUBA

Prima di morire, l'apostolo San Giacomo predicò il vangelo nella Penisola Iberica, a quei tempi una provincia dell'Impero Romano, e si ritiene che sia stato anche a Braga, Guimarães e Rates.

I principali Cammini Portoghesi di Santiago, che risalgono al IX° secolo, ma che divennero popolari con la riconquista Cristiana e con la nascita della Nazione, seguivano da vicino il tracciato delle vie romane. Alcuni re portoghesi fecero delle donazioni affinché i pellegrini fossero bene accolti in località come Penajóia (Lamego), Canavezes, Vila Nova de Cerveira, Ponte de Lima, Guimarães e Chaves.

I cammini sono segnalati da frecce gialle e passano sempre vicino alle chiese più importanti o più antiche delle località che attraversano, a volte fanno una deviazione per permettere la visita di santuari o altri luoghi sacri che si trovano nelle vicinanze.

Pod koniec życia św. apostoł Jakub głosił Ewangelię na Półwyspie Iberyjskim, będącym wtedy jedną z rzymskich prowincji. Przypuszcza się, że na terenach dzisiejszej Portugalii zatrzymał się w Bradze, Guimarães i Rates.

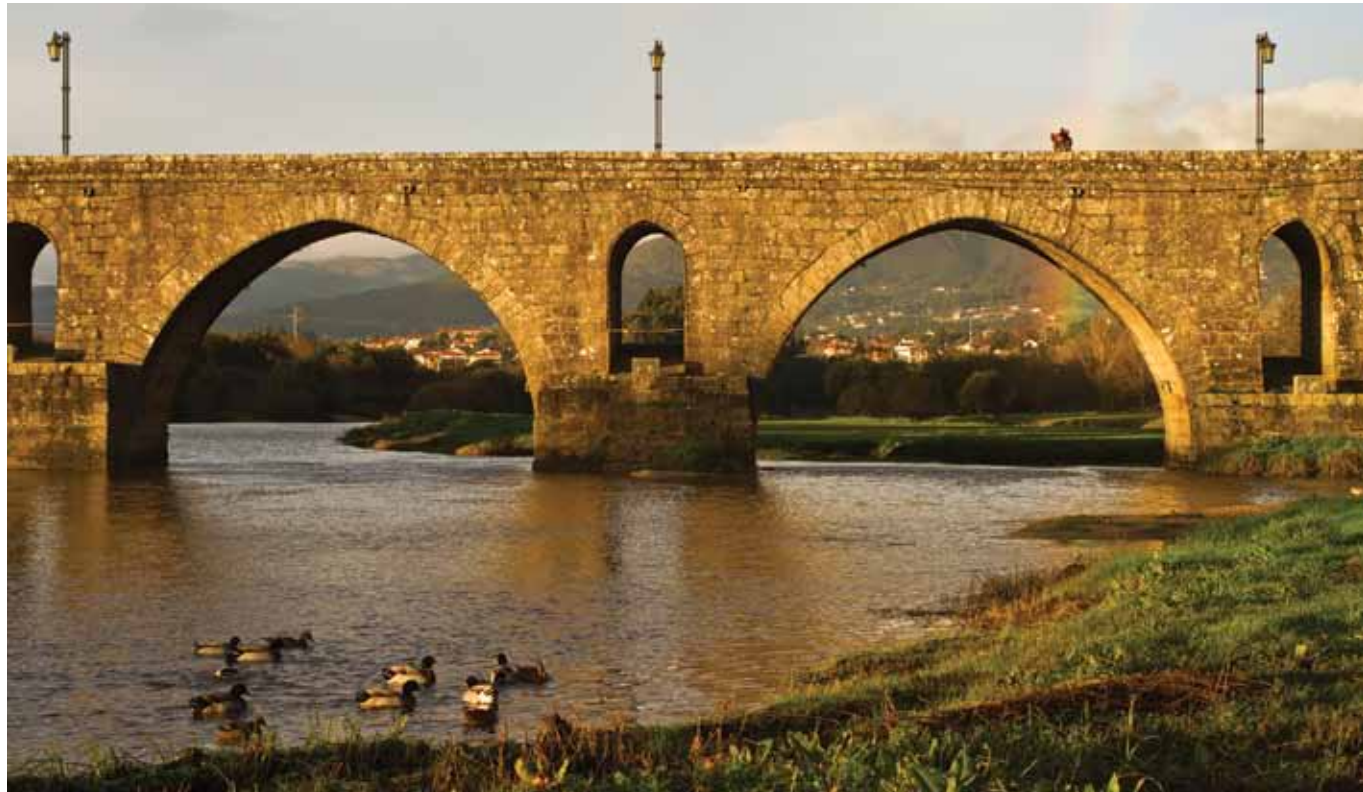
Główne portugalskie Drogi Św. Jakuba wyznaczone zostały na początku IX w. a na popularności zyskały w czasach rekonkwisty i po ustanowieniu państwowości. Ich sieć prawie się pokrywała wtedy z systemem dróg rzymskich. Zdarzało się, że królowie portugalscy przekazywali donacje na opiekę nad pielgrzymami, skorzystały z nich m.in. miejscowości Penajóia (Lamego), Canavezes, Vila Nova de Cerveira, Ponte de Lima, Guimarães i Chaves.

Oznakowane żółtymi strzałkami szlaki Drogi Św. Jakuba przebiegają obok najważniejszych lub najstarszych kościołów danej miejscowości, skręcając niekiedy w stronę sanktuariów lub innych świętych miejsc znajdujących się w okolicy.

*Pellegrino sul Cammino
Portoghese di Santiago*

Pielgrzym na szlaku św. Jakuba

Ponte Romano sul Cammino di Santiago,
Ponte de Lima

Most rzymski na szlaku Św. Jakuba,
Ponte de Lima

I principali Cammini Portoghesi di Santiago si suddividono in vari percorsi, di cui segnaliamo i più comuni sin dal medioevo:

Portugalskie trasy Drogi Św. Jakuba mają kilka wariantów, tu opisujemy szlaki najczęściej uczęszczane w średniowieczu:

01.

I **CAMMINI DEL NORD** partono da Porto o Braga e presentano delle varianti:

- Il **Cammino della costa**, che va da Porto sino a Valença lungo la costa;
- Il **Cammino primitivo o centrale**, che da Porto prosegue quasi in linea retta sino a Valença, passando per Barcelos e Ponte de Lima;

SZLAKI PÓŁNOCNE (Caminhos do Norte) – rozpoczynają się w Porto lub w Bradze następnie rozgałęziając się na:

- **Szlak Przybrzeżny** (Caminho da Costa) – prowadzący wzdłuż wybrzeża od Porto do Valença;
- **Szlak Pierwotny lub Centralny** – od Porto w linii prawie prostej prowadzi do Valença, przez Barcelos i Ponte de Lima;

02.

Il **CAMMINO INTERNO** che partiva da Viseu in direzione di Lamego, Vila Real e Chaves e si congiungeva con la Via da Prata (una via romana, l'antica rotta commerciale che attraversava la parte occidentale della Spagna da nord a sud ed era usata dai pellegrini di Siviglia per raggiungere Santiago);

SZLAK ŚRODKOWY (Caminho Interior) – rozpoczął się w Viseu i prowadził dalej przez Lamego, Vila Real, Chaves następnie łącząc się ze Srebrnym Szlakiem (drogą rzymską, którą prowadził szlak handlowy przecinający zachodnią Hiszpanię z północy na południe, pielgrzymi z Sewilli podążali nim do Santiago);

03.

Il **CAMMINO CENTRALE** (con due percorsi) che passa per Coimbra e serve anche, al pari di altri, come cammino per il pellegrinaggio a Fátima. In effetti, ci sono dei pellegrini che, venendo dal sud, raggiungono Fátima e poi proseguono per Santiago de Compostela, e pellegrini provenienti dal nord che, una volta giunti a Santiago de Compostela, proseguono verso Fátima.

SZLAK CENTRALNY (Caminho Central), (dwie trasy) - wiedzie przez Coimbrę i służy, podobnie jak pozostałe, pielgrzymom podążającym do Fatimy. W rzeczywistości niektórzy pielgrzymi docierają z południa do Fatimy i stąd kierują się dalej do Santiago de Compostela, inni zaś, przybywając z północy, po pobycie w Santiago, kontynuują pielgrzymkę do Fatimy.

01. CAMMINI DEL NORTE SZLAKI PÓŁNOCNE

🌿 CAMMINO DELLA COSTA (segnalato)

A **Porto** il Cammino ha il punto di partenza naturale presso la Sé, la cattedrale. Scende lungo i vicoli medievali del quartiere della Sé sino alle vie Rua Mouzinho da Silveira e Rua das Flores. Risale poi verso la Cordoaria, con la Torre dos Clérigos dal lato destro, attraversa il Largo do Carmo e prosegue lungo la Rua Cedofeita, una delle vie piene di negozi e sempre affollate di Porto.

Il cammino prosegue, poi, verso **Vila do Conde**, la cui chiesa madre si deve soprattutto al re D. Manuel I, che vi passò in pellegrinaggio verso Santiago de Compostela.

Sempre lungo la costa, il Cammino va in direzione di **Póvoa de Varzim**. Nel medioevo faceva una deviazione verso la località di **Rates** dove, secondo una leggenda, San Giacomo avrebbe ordinato il vescovo che diede il nome alla chiesa romanica di **S. Pedro de Rates**, e dove rimase sepolto sino al XVI° secolo. Oggi la sua tomba si trova nella Cattedrale di Braga. Ritornando sul litorale i pellegrini si dirigono a **Esposende** e, nel medioevo, attraversavano il fiume Lima sul ponte romano di Lanheses.

Proseguono poi verso **Viana do Castelo** che in passato non era solo un punto di passaggio terrestre, poiché il porto accoglieva i pellegrini che giungevano per mare dal centro e dal sud del Portogallo e dal Mediterraneo.

Il Cammino costeggia il fiume Minho e attraversa le località di **Caminha** e **Vila Nova de Cerveira**, sino a raggiungere **Valença**, principale porta d'uscita dal Portogallo in direzione di Compostela.

SZLAK PRZYBRZEŻNY (oznakowany)

W **Porto** trasa rozpoczyna się w miejscowej katedrze. Średniowiecznymi uliczkami dzielnicy Katedralnej (bairro da Sé) schodzi w kierunku ulic Mouzinho da Silveira i Rua das Flores. Dalej wspina się ku ogrodowi Cordoaria, po prawej stronie zostawiając Wieżę Kleryków (Torre dos Clérigos). Mija plac Largo do Carmo, następnie przechodząc w Cedofeita - kolejną ruchliwą ulicę handlową Porto.

Potem szlak wiedzie do **Vila do Conde**. Kościół parafialny w tej miejscowości jest pamiątką po wizycie króla Manuela I, który przejechał tędy w drodze do Santiago de Compostela.

Dalej trasa biegnie wzdłuż wybrzeża i dociera do **Póvoa de Varzim**. W średniowieczu pątnicy nakładali drogi by odwiedzić jeszcze **Rates**, gdzie, jak głosi legenda, św. Jakub nadał święcenia biskupie **św. Piotrowi z Rates** (znanemu również jako św. Piotr z Bragi). Ciało świętego biskupa do XVI w spoczywało w kościele romańskim pod jego wezwaniem, dziś natomiast jego grób znajduje się w katedrze w Bradze. Następnie średniowieczni pielgrzymi wracali na wybrzeże i podążali do **Esposende**, rzekę Lima przekraczając romańskim mostem w **Lanheses**.

Zmierzali dalej do **Viana do Castelo**. Szlak biegnie dalej wzdłuż rzeki Minho przez **Caminha** i **Vila Nova de Cerveira**, aż do miejscowości **Valença**.

🌿 CAMMINO PRIMITIVO O CAMMINO CENTRALE DEL NORD (segnalato)

Parte da **Porto**, come il Cammino della Costa, e prosegue verso Valença, attraversando le località di **São Pedro de Rates**, **Barcelos** e **Ponte de Lima**.

Nei pressi di **Barcelos**, il cammino attraversa il fiume Cávado, nella località di **Barcelinhos**, sul ponte medievale costruito fra il 1325 e il 1328. Sul cruzeiro do Senhor do Galo (croce del signore del gallo) è inciso il miracolo di San Giacomo e l'impiccato, che si vede anche nella Cattedrale di Santo Domingo de La Calzada. Il gallo di questa leggenda su San Giacomo è ancora oggi il simbolo di Barcelos.

Ponte de Lima ha un'origine romana, come il ponte sui cui passano i pellegrini. Molti palazzi e case nobiliari adibite al turismo d'abitazione si trovano lungo il Cammino.

Il pellegrino che giungeva da Ponte de Lima entrava a Valença dalla porta del nord, chiamata Santiago, e usciva prendendo una barca per raggiungere Tui. Oggi attraversa il bel ponte Eiffel, costruito nel XIX° secolo, che collega il Portogallo e la Spagna. A **Valença** confluivano anche i pellegrini provenienti da Viana do Castelo, quando gli accessi dal litorale giustificavano questa opzione.

Il Cammino Primitivo (o Centrale del Nord) poteva deviare verso Guimarães o Braga: narra una leggenda che San Giacomo avrebbe portato a **Guimarães** un'immagine della Vergine Maria e che la avrebbe collocata in una chiesa esistente dove ora c'è la Praça de Santiago.

Nel cammino che va da Porto a Braga, si può fare una deviazione e visitare **São Pedro de Rates**, località descritta nel Cammino della Costa.

Braga, fondata dai romani nel II° secolo prima di Cristo, è considerata la città degli arcivescovi perché qui si trovava l'arcivescovato della Penisola Iberica. Secondo una leggenda, il primo vescovo di Braga fu São Pedro de Rates, ordinato da San Giacomo, anche se le prime testimonianze storiche sul vescovato risalgono al 385. Nel medioevo molti pellegrinaggi partivano dalla cattedrale di Braga. Un breve itinerario, consacrato a San Giacomo, segue la Rua D. Gonçalo Pereira e il Largo de São Paulo sino al Largo de Santiago, dove si osserva una fontana, la Torre de Santiago, che faceva parte delle mura medievali e, accanto, il Seminario che apparteneva alla Compagnia di Gesù. Proseguendo lungo la Rua dos Falcões si raggiunge la Igreja do Hospital de São Marcos, una chiesa che fu un importante luogo di accoglienza dei pellegrini. Fuori della città, lungo la strada EN 201, si trovano la Cappella di São Frutuoso de Montélios (le reliquie del santo vennero trasferite a Santiago de Compostela nel XII° secolo, dato che le due città a quei tempi si contendevano il titolo di centro della Cristianità) e il Mosteiro de Tibães, un convento benedettino che prestava assistenza e dava alloggio ai pellegrini.

SZLAK PIERWOTNY LUB CENTRALNY SZLAK PÓŁNOCNY (oznakowany)

Podobnie jak Szlak Przybrzeżny, Szlak Pierwotny zaczyna się w **Porto** i prowadzi do **Valença**, przez **São Pedro de Rates, Barcelos i Ponte de Lima**.

W kierunku **Barcelos** droga prowadzi przez średniowieczny most wybudowany w latach 1325-1328 nad rzeką Cávado w **Barcelinhos**. Na krzyżu poświęconym św. Jakubowi i Najświętszej Maryi Pannie (Cruzeiro do Senhor do Galo) widnieje wizerunek przedstawiający cud św. Jakuba oraz wyobrażenie wisielca, przedstawienia te można również odnaleźć w katedrze św. Dominika de la Calzada. Kogut, będący jednym z bohaterów jakubowej legendy, do dziś stanowi ex-libris miasta Barcelos.

Z czasów rzymskich pochodzi miejscowość **Ponte de Lima** wraz ze znajdującym się w niej mostem, służącym pielgrzymom za przeprawę przez rzekę. W rozłożonych wzdłuż szlaku dworach i pałacach okolicy działają dziś pensjonaty i kwatery turystyczne.

Pielgrzymi przybywający z Ponte de Lima wkraczali do **Valença** bramą północną, zwaną Bramą Św. Jakuba i odpływali dalej łodziami do Tui. Dziś wychodzą z miasta pięknym mostem Eiffel'a, zbudowanym w XIX w. na szlaku do Hiszpanii.

Szlak Pierwotny (lub Centralny Północny) mógł posiadać jeszcze inny wariant – trasę prowadzącą przez Guimarães lub Brage:

Według legendy św. Jakub przywiózł do **Guimarães** wizerunek Matki Boskiej i pozostawił go w świątyni

która stała kiedyś na placu noszącym dziś imię apostoła, Santiago.

W drodze z Porto do Bragi można nadłożyć drogi do **São Pedro de Rates**, opisanego w informacji o Szlaku Przybrzeżnym.

Braga, założona przez Rzymian w II r p.n.e. uznawana jest za miasto arcybiskupów, tu bowiem znajdowała się archidiecezja całego Półwyspu Iberyjskiego. Legenda głosi, że pierwszym biskupem Bragi był św. Piotr z Rates, wyświęcony przez św. Jakuba, jednak pierwsze zapisy historyczne dotyczące biskupstwa pochodzą dopiero z 385 n.e.. W średniowieczu pielgrzymki zwykle rozpoczynały się w miejscowej katedrze. Niezbyt długi szlak pod wezwaniem św. Jakuba prowadzi ulicą Gonçalo Pereira, dalej przez Largo de São Paulo (plac św. Pawła) aż do Largo de Santiago (plac św. Jakuba), gdzie można zobaczyć fontannę, wieżę Św. Jakuba – będącą pozostałością średniowiecznych murów oraz znajdujące się obok seminarium jezuitów. Idąc dalej ulicą Rua dos Falcões dochodzi się do kościoła przy szpitalu św. Marka, który był ważnym schronieniem dla pielgrzymów wędrujących szlakiem portugalskim. Już poza miastem, podążając dalej wzdłuż drogi EN 201, dojedziemy do kaplicy św. Fruktozoza z Bragi (São Frutuoso de Montélios), którego relikwie zostały w XII w. przeniesione do Santiago de Compostela, jako że oba te ośrodki spierały się o tytuł stolicy chrześcijaństwa. Potem dojedziemy do benedyktyńskiego klasztoru Tibães - zabudowania służyły za schronisko dla pielgrzymów.

Cammino di Geira (solo in parte segnalato)
Nel nord esisteva anche il Cammino di Geira, la via romana che collegava **Braga** a Santiago de Compostela e a Roma. Il Cammino, segnalato da pietre miliari, passava per **Terras do Bouro e Gerês**, e entrava in Spagna per **Portela do Homem**. Lungo questo cammino si trova il Santuário de São Bento da Porta Aberta, un luogo dove, come indica il nome con il quale fu battezzato, molti pellegrini, sin dal VII° secolo, sostavano per riposarsi.

SZLAK GEIRA (jedynie częściowo oznakowany)
Na północy istniał jeszcze szlak Geira - dawna droga rzymska, która łączyła **Brage** z Santiago de Compostela i Rzymem. Szlak, oznakowany rzymskimi kamieniami milowymi, przebiegał przez **Terras do Bouro i Geres**, przecinając granicę Hiszpanii w **Portela do Homem**.

*Chiesa di Cedofeita,
Porto*

*Kościół Cedofeita,
Porto*

02. CAMMINO INTERNO (SEGNALATO)

SZLAK ŚRÓDLĄDOWY (OZNAKOWANY)

☀ **IL CAMMINO INTERNO** poco più a sud di Viseu ed è stato totalmente restaurato dai comuni locali, che hanno cercato di seguire il tracciato originale, proveniente dal sud.

A **Viseu** il punto di partenza è la cattedrale in stile romano-gotico, del XIII° secolo.

Il Cammino passa a 2km da **Castro Daire** e prosegue verso Lamego, lungo l'antica Strada Romana di Pousa Maria, una delle vie romane che collegava Viseu a Braga e a Astorga, dove finiva la Via da Prata.

A **Lamego**, il Cammino portava alla cattedrale e alla chiesa romanica di Santa Maria de Almacave, del XII° secolo.

Anche a **Vila Real** doveva portare sicuramente alla Cattedrale, per poi entrare a **Chaves**, dove

confluivano varie vie romane, attraverso il ponte che ancora oggi sopravvive. Alcuni pellegrini provenienti da est, in particolare da Bragança, raggiungevano qui il Cammino, che varca il confine a Vilarelho da Raia.

Szlak Śródlądowy, który rozpoczyna się nieco na południe od Viseu, został całkowicie odtworzony. Leżące się przy nim lokalne miejscowości starają się, by jak najwierniej odzwierciedlał swój pierwotny bieg, prowadzący od południa.

W **Viseu** szlak znów rozpoczyna się w katedrze - romańsko-gotyckiej świątyni z XII w. Dalej mija w odległości 2 km **Castro Daire** i biegnie do Lamego wzdłuż dawnej drogi rzymskiej Pousa Maria, należącej do sieci dróg rzymskich, które łączyły Viseu z Bragą i Astorgą, gdzie kończył się Szlak Srebrny.

W **Lamego** droga kierowała się w stronę katedry i romańskiego kościoła Matki Boskiej z Almacave z XII w. Potem biegła dalej do Peso da Régua i Santa Marta de Penaguião.

W **Vila Real** również prowadziła prosto do katedry dalej zmierzając do Vila Pouca de Aguiar. Następnie docierała do **Chaves**, gdzie zbiegało się wiele dróg rzymskich, wiodąc mostem, po którym można przejść do dziś. Niektórzy pielgrzymi przybywający ze wschodu, z Bragança, tutaj wkraczali na główny szlak, który przecinał granicę w Vilarelho da Raia.

03. CAMMINO CENTRALE

SZLAKI CENTRALNE

👉 CAMMINO CENTRALE (segnalato)

Parte di questo Cammino coincide con il Cammino del Tago, un percorso per il pellegrinaggio a Fátima (frecce blu) che segue il corso del fiume. Giunti a Santarém i pellegrini che si dirigono a Santiago proseguono verso Tomar.

Il Cammino inizia a **Lisbona**, nella Sé, la cattedrale romanica del XII° secolo. Attraversa i vicoli di Alfama, il Campo de Santa Clara e passa davanti al convento da Madre de Deus, a breve distanza dal Parque das Nações, punto di partenza per i pellegrini che vanno a Fátima.

Seguendo il fiume Tago, e passando per **Alverca, Alhandra, Vila Franca de Xira, Vila Nova da Rainha, Azambuja, Valada, Santarém e Golegã**, i pellegrini raggiungono Tomar. Uno dei motivi per cui Tomar fu sede dei Templari in Portogallo è proprio il fatto che l'Ordine aveva scelto di stabilirsi lungo i cammini di pellegrinaggio – come quello di Santiago de Compostela.

Da Tomar il Cammino prosegue per **Alvaiázere, Ansião, Rabaçal, Conímbriga, Condeixa, Cernache** sino ad arrivare a **Coimbra**, dove visse Isabella di Aragona, la Regina Santa che fece pellegrinaggi a Santiago, e che è raffigurata nel sarcofago del Monastero di Santa Clara-a-Nova con il bastone e la conchiglia da pellegrina. La costruzione della Sé Velha di Coimbra, l'antica cattedrale, subì l'influsso dell'architettura delle chiese di pellegrinaggio del Cammino di Santiago.

Va segnalato, inoltre, che a Coimbra s'immettevano nel Cammino Centrale i pellegrini che giungevano da Figueiró dos Vinhos provenienti da **Castelo Branco**.

In direzione di Porto, il Cammino passa per **Mealhada, Anadia, Avelãs do Caminho, Águeda, Albergaria-a-Velha, Oliveira de Azeméis, S. João da Madeira e Grijó**.

WIELKI SZLAK CENTRALNY (oznakowany)

Część jego trasy zbiega się z Drogą wzdłuż Tagu, szlakiem pielgrzymek do Fatimy (niebieskie strzałki), która biegnie wzdłuż rzeki. Z Santarém pielgrzymi idący do Santiago podążają dalej do Tomar.

Szlak rozpoczyna się w **lizbońskiej katedrze**, romańskiej świątyni z XII w. Schodzi wąskimi uliczkami

Alfamy, Campo de Santa Clara i dochodzi do drzwi Klasztoru Madre de Deus. Stąd tylko krok do Parku Narodów, skąd wyruszają pielgrzymi do Fatimy.

Podążając wzdłuż rzeki Tag przez **Alverca, Alhandra, Vila Franca de Xira, Vila Nova da Rainha, Azambuja, Valada, Santarém i Golegã**, pątnicy kierowali się ku Tomar. Jedną z przyczyn, dla których templariusze właśnie Tomar wybrali na swoją siedzibę, jest jego usytuowanie przy trasie pielgrzymkowej.

Z Tomar szlak prowadzi dalej przez **Alvaiázere, Ansião, Rabaçal, Conímbriga, Condeixa, Cernache**, aż do **Coimbrę**, gdzie żyła Elżbieta Aragońska. Święta Królowa odbyła pielgrzymkę do Santiago i złożyła tam drogocenne dary. Jej gotycki grób znajdujący się w klasztorze Santa Clara-a-Nova zdobi wizerunek świętej przedstawionej z laską pielgrzymką i muszlą św. Jakuba. Również budowa Starej Katedry (Sé Velha) w Coimbrze inspirowana była architekturą kościołów znajdujących się na trasie pielgrzymki do Santiago de Compostela.

Warto dodać, że w Coimbrze do szlaku centralnego dołączali pielgrzymi z Castelo Branco przybywający z **Figueiró dos Vinhos**.

W stronę Porto trasa wiedzie przez **Mealhada, Anadia, Avelãs do Caminho, Águeda, Albergaria-a-Velha, Oliveira de Azeméis, S. João da Madeira i Grijó**.

👉 CAMMINI DEL SUD

(non segnalati o solo parzialmente segnalati) Nel sud, in particolare in Algarve, i pellegrini preferivano i collegamenti marittimi verso la Galizia o il nord del Portogallo, ma esistono testimonianze riguardo a cammini che partivano da **Lagos, Faro e Tavira**, o dal **Cabo de S. Vicente in direzione di Santiago do Cacém**. La maggior parte attraversava l'Alentejo in direzione di **Beja e Évora o Ferreira do Alentejo**.

A **Tavira**, nella chiesa madre di Santa Maria, in origine un'antica moschea, sono sepolti D. Paio Peres Correia e i sette cavalieri dell'Ordine di Santiago che, nel 1242, conquistarono Tavira agli arabi. Per questo motivo il re D. Sancho II° donò il castello all'Ordine di Santiago.

A **Beja**, la parrocchia di Santiago Maior è una delle più antiche e la cattedrale occupa oggi la chiesa con lo stesso nome.

A **Évora**, il Cammino portava alla Cattedrale e sicuramente anche al Tempio romano, che si trova nei pressi.

Giunti a Évora o a **Ferreira do Alentejo**, i viandanti potevano proseguire per Santiago de Compostela seguendo varie direzioni:

- Verso Lisbona, per **Alcácer do Sal e Setúbal** che, d'estate, dedica a San Giacomo un grande mercato; o verso **Santarém**, passando per **Montemor-o-Novo**. In entrambi i casi, si sarebbero poi immessi nel Cammino Centrale.

- Oppure percorrere il Cammino parallelo al confine con la Spagna, che risale lungo la parte settentrionale dell'Alentejo verso **Estremoz, Fronteira, Alter do Chão, Crato, Nisa** e poi **Castelo Branco** (di qui si poteva raggiungere il Cammino Centrale per **Figueiró dos Vinhos**), **Covilhã, Belmonte e Guarda**, per poi entrare nel Cammino Interiore a Viseu o Lamego. Questo cammino era usato anche dagli spagnoli provenienti dall'Estremadura e da altri stranieri.

DROGI POŁUDNIOWE (nieoznakowane lub częściowo oznakowane)

Na południu, przede wszystkim w Algarve, pielgrzymi wybierali raczej połączenia morskie z Galicją lub północną Portugalią, lecz zachowały się wzmianki o szlakach które rozpoczynały się w **Lagos, Faro i Tavirze**, albo na przylądku **Świętego Wincentego**, i kierowały się dalej do **Santiago do Cacém**. W większości przypadków przebiegały przez Alentejo do **Beja, Évory**, lub do **Ferreira do Alentejo**.

W **Tavirze**, w kościele parafialnym Matki Boskiej, dawnym meczecie, pochowani są Paio Peres Correia oraz siedmiu rycerzy Zakonu św. Jakuba, którzy odbili Tavirę z rąk Maurów w 1242 roku. W podziękowaniu za zwycięską bitwę król Sancho II przekazał zakonowi zamek.

W **Beja**, parafia św. Jakuba Większego należy do najstarszych w mieście a w kościele pod jego wezwaniem mieści się dziś katedra.

W **Évorze** trasa prowadziła do katedry, lecz bez wątplenia przechodziła również obok pochodzącej z II w n.e. świątyni rzymskiej.

Po dotarciu do Évory lub do **Ferreira do Alentejo**, pątnicy mogli wybrać różne trasy do Santiago de Compostela:

- szlak prowadzący w kierunku Lizbony, przez **Alcácer do Sal i Setúbal**, gdzie latem każdego roku odbywa się jarmark św. Jakuba; lub w kierunku **Santarém** przez **Montemor-o-Novo**. W obu przypadkach dotarliby do Wielkiego Szlaku Centralnego.

- lub szlak równoległy do granicy z Hiszpanią, który zmierza na północ w kierunku **Estremoz, Fronteira, Alter do Chão, Crato, Nisa**, a następnie **Castelo Branco** (tutaj istniało połączenie ze Szlakiem Centralnym w miejscowości **Figueiró dos Vinhos**), **Covilhã, Belmonte i Guarda**, by dalej połączyć się ze szlakiem Śródlądowym w Viseu lub Lamego. Trasa ta była używana również przez hiszpańskich pielgrzymów z Estremadury oraz przez innych cudzoziemców.

Pellegrino sul Cammino Portoghese di Santiago

Pielgrzym na szlaku Św. Jakuba

*Pellegrino sul Cammino
Portoghese di Santiago*

Pielgrzym na szlaku Św. Jakuba

ALTRE INFORMAZIONI

WIĘCEJ INFORMACJI

www.visitportugal.com

visitportoandnorth.travel

www.visitporto.travel

www.visitcentrodeportugal.com

www.visitlisboa.com

www.visitalentejo.com

www.visitalgarve.com

DEVOZIONE E FESTE RELIGIOSE

Tradycje i Święta Religijne

Santuario di Fátima / Sanktuarium w Fatimie

www.fatima.pt

EREDITÀ EBRAICA

Spuścizna kultury żydowskiej

Rete dei quartieri ebrei del Portogallo

Sieć gmin żydowskich w Portugalii:

www.redejudiariasportugal.com

La sinagoga di Porto è aperta al pubblico per visite turistiche da domenica a venerdì, su prenotazione.

Sinagoga in Porto otwarta jest dla turystów od niedzieli do piątku. Zwiedzanie jest możliwe po uprzednim zgłoszeniu.

Sito/Strona: comunidade-israelita-porto.org

Facebook: facebook.com/tourism.synagogue.porto

Museo Luso-Ebraico di Abraham Zacuto- Sinagoga di Tomar

Muzeum Żydów luzytańskich im. Abrahama Zacuto-

Sinagoga w Tomar:

www.cm-tomar.pt

Comunità israelita di Lisbona

Gmina Żydowska w Lizbonie:

www.cilisboa.org

Museo - Sinagoga di Castelo de Vide

Muzeum - Synagoga w Castelo de Vide:

www.castelodevide.pt/turismo/pt/

Museo Isaac Bitton di Faro

Muzeum Isaaca Bittona w Faro:

www.cilisboa.org/tour_bitton.htm#museum

CAMMINI DI SANTIAGO

Drogi Św. Jakuba

I Cammini di Santiago sono sempre segnalati con frecce gialle e in alcuni casi con una conchiglia gialla (simile a una stella) su fondo blu. Ci sono alloggi per pellegrini lungo il Grande Cammino Centrale Portoghese, che inizia a Lisbona, il Cammino (centrale) del Nord e anche il Cammino Interno, che parte da Viseu.

Drogi Św. Jakuba zawsze oznaczane są żółtą strzałką, a dodatkowo niekiedy żółtą muszlą (przypominającą gwiazdę) na niebieskim tle. Schroniska dla pielgrzymów można spotkać wzdłuż portugalskiego Wielkiego Szlaku Centralnego, który zaczyna się w Lizbonie, wzdłuż (centralnego) Szlaku Północnego oraz wzdłuż Szlaku Śródlądowego, który zaczyna się w Viseu.

Cammino Portoghese Interno

Portugalski Szlak Śródlądowy:

www.cpisantiago.pt

Associazione degli Amici del Cammino Portoghese di Santiago

Stowarzyszenie Przyjaciół Portugalskiej Drogi św. Jakuba:

www.caminhoportuguesdesantiago.com

Associazione di Pellegrini Via Lusitana

Stowarzyszenie Pielgrzymów Via Lusitana:

www.vialusitana.org

The Confraternity of Saint James

www.csj.org.uk

FOTOGRAFIA: AMATAR E ARCHIVIO TURISMO DE PORTUGAL
FOTOGRAFIE: AMATAR I ARCH. TURISMO DE PORTUGAL

OCEANO
ATLANTICO
OCEAN
ATLANTYCKI

Spagna
HISZPANIA

CAMMINI PORTOGHESI
DI SANTIAGO DE
COMPOSTELA
PORTUGALSKIE DROGI ŚW.
JAKUBA

1
CAMMINI DEL NORD
SZLAKI PÓŁNOCNE

CAMMINO DELLA COSTA
SZLAK PRZYBRZEŻNY

CAMMINO PRIMITIVO
O CAMMINO CENTRALE DEL NORD
SZLAK PIERWOTNY
LUB CENTRALNY

2
CAMMINO INTERNO
SZLAK ŚRODKOWY

3
CAMMINO CENTRALE
SZLAK CENTRALNY

DEVOZIONE E
FESTE RELIGIOSE
TRADYCJE I ŚWIĘTA
RELIGIJNE

L'EREDITÀ EBRAICA
DZIEDZICTWO KULTURY
ŻYDOWSKIEJ

